

בדין הראוי להוראה בסנהדרין

(א) תנן סנהדרין ל"ב א', אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדו"ח וכו'. מה בין דיני ממונות לדיני נפשות, דיני ממונות בשלשה ודיני נפשות בעשרים ושלשה וכו'. הכל כשרין לדון דיני ממונות ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות אלא כהנים ליום וישראלים המשיאין לכהונה, ע"כ. ובגמ' שם ל"ו ב', אמר ר' אבהו עשרה דברים (תנן במתני', רש"י) יש בין דיני ממונות לדיני נפשות, וכולן אין נוהגין בשור הנסקל (להיות שוה לדיני נפשות אף על פי שאמרנו בפ"ק (ב' א) לענין עשרים ושלשה כמיתת בעלים כך מיתת השור, רש"י) חוץ מעשרים ושלשה, (שצריך כ"ג כדיני נפשות, רש"י). מנא הני מילי אמר רבי אחא בר פפא דאמר קרא לא תטה משפט אביונך בריבו (שמות כ"ג ו') משפט אביונך אי אתה מטה אבל אתה מטה משפט של שור הנסקל, (לא תטה לרעה ע"פ אחד אבל אתה מטה לחובה דין השור ע"פ אחד, ומהכא גמיר לכולהו מעלות דלא נהיגי חוץ מכ"ג, ומסתברא דהיקש להכא אתי שהוא עיקר הדין ותחילתו אבל כולהו אינך להצלה אתי ומה לנו לחוס על שור המועד מוטב לקיים בו ובערת הרע, רש"י). ופריך בגמ', עשרה הא ט' הו, (והדר פרקינן אאתקפתין, רש"י), הא עשרה (תנן במתני', רש"י) ותרצינן, משום דאין הכל כשרין ועשרים ושלשה חדא היא, (דמאי טעמא ממזר פסול מדיני נפשות משום דבעי כ"ג דהיינו סנהדרין ובסנהדרין כתיב ונשאו אתך בדומין לך מיוחסים כמותך, רש"י). הא איכא אחריתי דתניא אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים, ר' יהודה מוסיף אף אכורי וחילופיהן במסית דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה עליו, ע"כ.

המתבאר לנו מדברי הש"ס דהא דקאמר ר' אבהו וכולן אין נוהגין בשור הנסקל חוץ מכ"ג לא אתי למעט הך דאין הכל כשרין לדון דיני נפשות האמור במתני', אלא כל הפסולין לדון דיני נפשות פסולין נמי לדון את שור הנסקל, והוא נכלל במה שאר"א חוץ מעשרים ושלשה שנוהג בשור הנסקל, ואין הכל כשרין ועשרים ושלשה חדא היא, דלמאי דבעי כ"ג בעינן נמי כשרין, והוא מפורש להדיא בחידושי רבינו יונה סנהדרין שם ד"ה הכל לאתויי ממזר וכו' וז"ל: ומ"מ פירש"י אינו נכון דודאי גר נדון בסנהדרין, ואין מושיבין אלא מי שראוי לדון כל אדם ושהוא מיוחס והכשר לזה כשר לזה, והכי אמרי לעיל גבי שור הנסקל דאין הכל כשרים וכ"ג חדא הוא כלומר דהא בעי כ"ג וכתוב בהו אתך ומשמע בדומין לך וכיון דתנא במתני' כ"ג ממילא ידעינן דמיוחסין הן ואף בשור הנסקל בעי כ"ג, אלמא דכל היכא דבעי כ"ג מיוחסין הוה והכא נמי גבי גר כיון דבעי כ"ג הראויים לדון שאר ד"ג הוא דבעינן וכו', עיי"ש. וכן הוא בחידושי הר"ן שם ד"ה חד לאתויי

גר וכו' וז"ל: ועוד קשה כי לפרש"י ז"ל גר הדן את חבירו גר בדיני נפשות, ודאי דינו של גר הוא בכ"ג דלא גרע משור הנסקל, וב"ד של כ"ג בעינן שיהי' מנוקה ומיוחס וכדאמרינן בהדיא בגמ' משום דין הכל כשרין וכ"ג חדא מלתא היא, כלומר שכל שהוא בעשרים ושלושה בעינן שיהיו כשרים, וא"כ אם שור הנסקל בעינן כ"ג וכשרין ומיוחסין כ"ש גר דבעינן כ"ג כשרין ומיוחסין וזה ברור. כך הקשה ה"ר דוד ז"ל, ועיי"ש שכתב הר"ן ולי נראה וכו' דכל ב"ד מכ"ג מבני ישראל בעינן מיוחסין ואפי' במיתת השור דכמיתת בעלים כך מיתת השור וכו' עכ"ל, עיי"ש. וכן עיין ריטב"א יבמות ק"ב א' ד"ה אמר רבא וכו' וז"ל: ועוד האיך גרע דינו של גר גמור מדינו של שור דבעי' כ"ג ואין גר גמור דן אותו אפי' לדעת רש"י ז"ל כדאיתא בסנהדרין, עכ"ל, הרי להדיא מכל הנ"ל דאף בשור הנסקל בעינן כ"ג כשרין ומיוחסין.

והוא מוכרח נמי מעיקר דינו דר' אבהו דאמר כולן אין נוהגין בשור הנסקל ואמרי' עלה מנה"מ אר"א ב"פ דאמר קרא לא תטה משפט וכו' אבל אתה מטה משפט של שור הנסקל. ופירש"י ומהכא גמיר לכולהו מעלות דלא נהיגי חוץ מכ"ג, ומסתברא דהיקש להכי אתי שהוא עיקר הדין ותחילתו אבל כולו אינך להצלה אתי ומה לנו לחוס על שור, עכ"ל. וכן כתב המאירי סנהדרין שם (עמ' 164) וז"ל: ואין באחת מדברים אלו בשור הנסקל חוץ מאחת והוא שדינו בכ"ג, לא נאמר כמיתת בעלים כך מיתת השור אלא לענין כ"ג שהוא עיקר בענין ועליו ראוי לדרוש עיקר הדרשה, אבל שאר דברים כולם לענין הצלה הם באים, ולהצלת שור אין קפידיא כל כך במקום שצריך לקיים ובערת הרע, עכ"ל. הרי דלא נתמעט שור הנסקל מהילפותא דלא תטה משפט וכו' אלא דומיא דקרא שהוא רק מידי דהצלה שמטין לחובה ע"פ אחד בשור הנסקל שאינו תחילת דינו ועיקרו, אבל דבר שהוא עיקר הדין ותחילתו ואינו משום הצלה כגון הך דבעינן בסנהדרין כשרין ומיוחסין, ודאי דגם בשור הנסקל מצרכינן להו, ואשר לפי"ז נראה דאפי' לדעת המקשן הא עשרה קתני ולא סלקא אדעת' למימר דאין הכל כשרין וכ"ג חדא היא, וס"ד דמתנני' לתרי מילי הוא דקחשיב להו, אפי"ה נראה, דאף שהן שני דברים לענין מנין עשרה שבינ דיי"נ לד"מ, מ"מ בטעמא דמילתא חדא הוא, דמ"ט ממזר וכדומה פסולין לדיני נפשות משום דבעינן סנהדרין כ"ג, ובסנהדרין כתיב ונשאו איתך בדומין מיוחסין כמוחך כדפירש"י, ומאחר דנתרבה שוהנ"ס מקרא דכמיתת בעלים כך מיתת השור דבעינן סנהדרין כ"ג, בודאי דבעינן נמי כשרין ומיוחסין, וגם דתרי להא לא צריכא למילף מדיני נפשות, דתרי גם בדיי"נ לא נאמר כלל קרא דבעי' כשרין, ואינו דין בדיני נפשות, אלא הוא דין בדיני סנהדרין דילפי' לה מקרא הנ"ל הנאמר בסנהדרין, דאינו ראוי לסנהדרין אלא דוקא כשרין ומיוחסין, אך ממילא כיון דבדיי"נ בעי' סנהדרין בעי' נמי כשומ"י, וא"כ בשור הנסקל נמי כיון דבעי' סנהדרין בעי' צריך נמי כשומ"י, (ועי' יד רמה שם שכחב להדיא הך סברא, ע"ש, והובא דבריו לקמן, ומתבאר שם יותר, ע"ש) וא"כ א"א לומר דחוץ מכ"ג דקאמר ר"א אתי נמי לאפוקי הך דלא צריך בשוה"ג אלא כ"ג, אבל כשומ"י לא בעי', ובע"כ בעינן למימר לפי הס"ד דחוץ מכ"ג דאר"א לאו דוקא כ"ג לחודא, אלא כ"ג והדומה לו בטעמא קאמר, וה"ה דבעינן כשומ"י בדין שוה"ג (לפי"מ דאמר ר"א ב"פ דיליף מקרא דלא תטה משפט וכו'), כמושג"ת, ואפשר נמי דהפירכא הא עשרה קתני לרווחא דמילתא ולברורי שמעתתא קאתי דמאי פריך הא ט' הו, הא באמת במתנני' קתני עשרה, ומפרש דהו ט' משום דאין הכל כשרין

וכ"ג חדא היא, אבל באמת לא סלקא אדעתיה למימר דיחשבו לתרי מילי, ולמימר דבשוה"נ לא ליבעי כשומ"י, ועדיין צ"ב. אמנם לפי המסקנא דשמעתין ברור ופשוט דבעינן גם בשור הנסקל כ"ג וכשרין ומיחסינן, כמשנ"ת.

והנה בירושלמי סנהדרין פ"ד הל' ז' איתא סוגי' דידן בסיגנון אחר קצת, וז"ל הירושלמי: כתיב לא תטה משפט וכו' אבל אתה מטה בדינו של שור, (דלא תימא הואיל ושור הנסקל דינו כדיני נפשות, לכל מילי משוינן ליה קמ"ל. ובר"א בשם ר"י דלכל מילי לא כדי"נ אלא כדיני ממונות משוינן ליה, פ"מ). ר' אבהו בשם ר' יוחנן ובלבד בדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות, (כלומר וכו' בהאי מילתא לחודא דינו בכ"ג משום דמהיקשא ילפינן כמיתת בעלים כך מיתת השור, אבל לכל מילי ילפי' מדגלי לן קרא בדין נוטה דמטין בדינו ע"פ אחד הה"ד בכל החילוקים שבין דיני ממונות לדי"נ, כדיני ממונות הוא, פ"מ). כמה אינון אנן תנינן תשע, וכו', (כמה אינון חילוקי הדינין שבין ד"מ לד"נ אנן תנינן בכל המשניות הללו תשע, דאע"ג דעשרה דברים נשנו משום דאין הכל כשרין בדי"נ וכ"ג חדא היא, דטעמא דמפקינן פסולין מדי"נ משום דסנהדרין של כ"ג בעי' וכתיב בהו בסנהדרין ונשא איתך בדומין לך מיחסינן כמותך, פ"מ) ע"כ. א"כ לפי"מ שפי' הפני משה הוא ממש כסוגיין. אמנם הגרא"ל ז"ל בעהמ"ח יפה עינים כתב ביפ"ע סנהדרין ל"ו ב', וז"ל: הא ט' הו, בירושלמי איתא וכמה אינון אנן תנן תשע, ופי' הפ"מ כמ"ש כאן דאין הכל כשרין וכ"ג חדא היא, ובענ"ד שם אין הפי' כן, דהתם איתא מקודם הך דאתה מטה דינו של שור הנסקל, וע"ז א"ר אבהו א"ר יוחנן ובלבד בדברים שבין ד"מ לד"נ, וכמה אינון, פירוש אחר וכיון דין עשרים ושלושה דצריך גם בשור הנסקל כמבואר בפ"א נשאר ט', עכ"ל. ופירושו תמיה לן טובא, חדא דלפי דבריו יוצא דדעת הירושלמי דלא בעי' בשוהנ"ס רק כ"ג אבל כשרין ומיחסינן לא בעי', והוא ההיפך הגמור מסוגיא דידן כמבואר דגם בשור הנסקל בעינן כ"ג וכשומ"י, ולמה לן למיעבד פלוגתא דאית ביה נפקותא לדינא, ועוד דהרי בארנו דגם מעיקר הילפותא דלא תטה משפט וכו' דנתמעט שוהנ"ס מוכח נמי דלא נתמעט רק ממידי דהוה משום הצלה ולא הוה עיקר הדין ותחילתו דומיא דקרא, (כמש"כ רש"י והמאירי שם) אבל דבר שהוא עיקר הדין ותחילתו ולא הוה משום הצלה לא נתמעט שור הנסקל, ושפיר בעי' גם בשוהנ"ס כ"ג וכשרין ומיחסינן, וא"כ כיון דגם בירושלמי ילפי' לה מהאי דלא תטה משפט וכו' בודאי דלא נתמעט שור הנסקל מהך דינא דבעינן. כשומ"י, ובע"כ דהפי' בהירושלמי הוא כמו שפירש הפני משה, ודברי הגרא"ל ז"ל בעל יפה עינים צ"ע טובא (ובעיקר דברי הירושלמי שם די"א י"א וי"ג עי"ש, יש להאריך ואכ"מ).

ועיין רמב"ם ר"פ י"א מסנהדרין שמנה כל הני חילוקי דינין שבין דיני ממונות לדיני נפשות, ומסיק שם ואין אחד מהן בשור הנסקל, והך דינא דהכל כשרין לדון ד"מ, ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות כתב שם בהל' י"א, מבואר בדבריו דלא נתמעט שור הנסקל אלא ממה שכתב בהל' א', אבל זה דבעינן בדיני נפשות כשומ"י, בעי' נמי בדין שור הנסקל, והיינו כדמבואר בגמ' דכ"ג וכשומ"י חדא היא. אך יש לתמוה על הרמב"ם הנ"ל, דהרי מבואר בסוגיית הש"ס הנ"ל דבשור הנסקל כשרין לדון אפילו זקן וסריס ומי שאין לו בנים, מדפריך עשרה הא ט' הו, ומשני הא איכא אחריתא דתניא אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים וכו'.

ביאור הדברים, דהיינו עשרה דברים שיש בין דיני ממונות לדיני נפשות, ועלה קאמר ר' אבהו וכולן אין נוהגין בשור הנסקל, דכל הני לא בעינן בשוהנ"ס וכשרין לדון אותו אפי' זקן וסריס וכו', וכן מבואר להדיא בחידושי רבינו יונה סנהדרין שם ד"ה איכא אחריתי וכו' שהקשה בזה וז"ל: איכא לעיונא כיון שאין הכל כשרין וכ"ג חדא היא וכדמפרש רש"י וכו' הכי נמי כיון דאין מושיבין זקן בסנהדרין חדא היא וכו' ועוד איך נאמר שאינו בשור הנסקל כיון דבעי כ"ג ע"כ אית לן למימר שאין שם זקן וסריס, עכ"ל, (ועיקר הך קושי' ומה שתירץ בזה יתבאר להלן בדברינו). הרי לן להדיא שבין בדיני ממונות ובין בדין שור הנסקל כשרין לדון אפי' זקן וסריס ומי שאין לו בנים.

ומעתה תמיה לן דברי הרמב"ם הנ"ל בכמה דברים: (א) אמאי לא מנה הך דוקן וסריס וכו' שהן כשרין לד"מ ולא לדיני נפשות, בין כל הני דברים שיש בין דיני ממונות לדיני נפשות שכתב בהל' א', והרי בגמ' מנינן להו הך דוקן וכו' בין העשרה דברים שבין ד"מ לד"נ. (ב) למה השמיט הרמב"ם בכלל להאי דינא המבואר בגמ' דוקן וסריס ומי שאין לו בנים כשרין לדון שור הנסקל, ועל הראשונה עוד ה"י אפשר לומר דכיון דבמתני' לא קתני הך דוקן וסריס וכו' בין כל הני דברים שיש בין ד"מ לד"נ, משו"ה לא מנה לי' גם הרמב"ם ועצם הדין הרי כבר כתב רבינו שם פ"ב הל' ג' אין מעמידין בכל הסנהדרין לא זקן מופלג בשנים ולא סריס מפני שיש בהן אכזריות ולא מי שאין לו בנים, כדי שיהא רחמן, ע"כ. ועיקר חידושא דהך דינא הוא רק שאינן יכולין לדון דיני נפשות, אבל זה שהן כשרין לדון דיני ממונות פשיטותא היא, כיון דכל הפסולין כשירין בהו, בודאי דגם זקן וסריס וכו' כשירין בהו. (ועי' ח"י הר"ן שם ד"ה הכל לאתויי מאי וכו' וא"ת לימא הכל לאתויי זקן וכו', ועי' ח"י ר"י שם ד"ה הכל וכו' וכ"ש שאין לומר לאתויי זקן וסריס וכו', עיי"ש). וכבר כתב רבינו שם פ"ב ה"ט, ופי"א הל' י"א, דגר וממזר וסומא באחד מעיניו כשרין לדון דיני ממונות, וכש"כ הך דוקן וסריס וכו', אבל הקושי' השני' תמיה רבתי היא לן, (וצ"ע. ג) ועוד יש לעיין דהרמב"ם מנה שם ח' דברים שבין ד"מ לד"נ, ובאלו הח' דברים הוא שכתב ואין אחד מהן בשור הנסקל חוץ מדבר אחד שדינו בכ"ג, ואח"כ בהל' ו' כתב דיני ממונות וכו' מתחילין מן הגדול שבדיינים ושומעין את דבריו, ודיני נפשות מתחילין מן הצד ואין שומעין דברי הגדול אלא באחרונה, ע"כ, וכאן לא סיים בדבריו דגם זה אינו נוהג בשור הנסקל, והרי בגמ' אמרי' אמר ר"א עשרה דברים וכו' וכולן אין נוהגין בשור הנסקל חוץ מכ"ג, וגם דין זה דמתחילין מן הגדול הוא אחד מהעשרה דברים הנזכרים במתני' שם ל"ב א', ועלה הוא דקאמר ר' אבהו וכולן אין נוהגין בשוהנ"ס, וצ"ע. (וכן יש לעיין בתוספתא סנהדרין פ"ג א', שמנו שם רק ה' דברים בין דיני נפשות לבין שור הנסקל, וז"ל התוספתא שם: שור הנסקל בעשרים ושלשה וכו' מה בין שור לאדם, שהשור פותחין את דינו ביום וגומרין אף בלילה, פותחין וגומרין בו ביום, בין לזכות בין לחובה, מטין ע"פ (עד) אחד בין לזכות בין לחובה, הכל מלמדין זכות וחובה, המלמד זכות יכול לחזור וללמד חובה, מה שאין כן באדם, עכ"ל).

והנה כתב הרמב"ם שם פי"א הל' ז', דיני ממונות וכן הטומאות והטהרות האב ובנו, הרב ותלמידו, מונין אותן בשנים, ודיני נפשות ומכות וקידוש החודש ועיבור השנה אב ובנו או הרב ותלמידו מונין אותן באחד, ע"כ. (ועי' ראב"ד שם

ועוד ראשונים שהשיגו עליו בזה, ועי' כ"מ ולח"מ שם). ולכאורה יש לעיין אם בדינא דשור הנסקל אב ובנו והרב ותלמידו יחשבו כאחד כדיני נפשות, או שמונין להן בשנים כדיני ממונות. והנראה בזה לפי"מ שביארנו דלא נתמעט שוהנ"ס מקרא דלא תטה משפט וכר' אלא דומיא דקרא, דהיינו מידי דהווי משום הצלה בדיני נפשות, אבל דבר שאינו משום הצלה לא נתמעט, וא"כ כיון דהך דינא דאב ובנו ורב ותלמידו שנימנין רק לאחד אינו משום הצלה שנאמרה בדיני נפשות, שהרי גם בקידוש החודש ועיבור השנה הדין כן שמונין אותן רק באחד כמוש"כ הרמב"ם, ומבואר כן בגמ', ואם כן בודאי דגם בשור הנסקל הכי דינא שאין מונין אותן רק באחד. ובזה מיושב מה שרצה הגאון בעל מרכבת משנה שם להוכיח דלא כהרמב"ם וז"ל שם, ולכאורה יש הוכחה לגי' הראב"ד מהא דסנהדרין דל"ז ע"ב, הא תשעה הוו, והא עשרה קתני כו' האיכא אחריתי דתני' אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס, ואי סלקא דעתך כגי' רבינו דבד"מ מונין אב ובנו ורב ותלמידו בשנים משא"כ בד"מ, למה לי' להש"ס לומר זקן וסריס האיכא הך, עכ"ל. אמנם לפימש"כ מיושב שפיר, דהרי אי אפשר לי' להש"ס לאוקמי' דהא דקאמר ר' אבהו עשרה דברים וכר' אהך דינא דאב ובנו וכר', דהרי ר' אבהו קמסיים בדבריו וכולן אין נוהגין בשור הנסקל, והך דינא דאב ובנו וכר' נוהג ג"כ בשור הנסקל כמושנ"ת. וע"כ הוצרך הש"ס לאוקמי' אדינא דזקן וסריס וכר'. (ובלא"ה יש לעיין אם שייך למנות הא, בין העשרה דברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות, כיון שאינו דין מיוחד בדיני נפשות דהרי אף בקידוש החודש ועיבור השנה דינא הכי שאין מונין אותן אלא באחד).

אכן אף לפי"מ שתירץ המרכבת משנה שם יתבאר לן דגם בדין שור הנסקל אין מונין אב ובנו, רב ותלמידו אלא לאחד, וז"ל המרכ"מ, איברא באמת אין זה קושיא דכי היכי דאין הכל כשרין ועשרים ושלשה חדא היא, והטעם משום דבדיני נפשות בעינן סנהדרין, משא"כ בדיני ממונות, וכ"ש לפי"מ שכתב רבינו פ"ב מהל' סנהדרין דמותר לדון לאחד דבר תורה שנאמר בצדק תשפוט, אלמא דאין צריך דיינים כלל, וא"כ מהאי טעמא האב ובנו נמנים לשנים כיון שאין צריך רוב ע"ס דיינים, ה"ל כטומאה וטהרה לענין יחיד ורבים, הלכה כרבים אע"ג שאין אותן הרבים דיינים, משא"כ לענין דיני נפשות בסנהדרין תלייא מילתא דבעינן שיהיו רבים, וא"כ גם אין מונין להן אלא אחד וכ"ג חדא הוא וזה ברור, עכ"ל. וא"כ כיון דבעי בשור הנסקל סנהדרין כ"ג כדיני נפשות, בודאי דלענין דין אב ובנו וכר' אין מונין אלא לאחד אף בשוהנ"ס. שהרי לפי"ד כ"ג והא דאין מונין להן אלא אחד חדא הוא, אך בעיקר הדבר, שיטת הרמב"ם בכל הך סוגיא דשמעתין עדיין לא ברירא לן, וצ"ע, (ועי' להלן מש"כ לפי האמור לעיל ליישב ג"כ קושית הרחיד"א ז"ל בספרו שער יוסף הוריות ד' ב', אמאי לא קאמר הש"ס דאיכא עשרה דהרי בע"מ פסול בדי"נ וכשר בד"מ. יעוי"ש).

ב) והנה בעיקר יסוד הך דינא, נראה לפום ריהטא מלשון הברייתא "אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים וכר', דהוא רק דין דלכתחילה הוא דאין מושיבין, אבל אם עברו והושיבוהו ונפסק הדין על פיו, או שהי' חסר אחד מהסנהדרין ולא היה אחר הראוי להמנות בסנהדרין אלא אחד מאלו, שפיר דמי ודינו דין אפי' בדיני נפשות (שר"מ שכן דייק החיד"א בס' שער יוסף למס' הוריות ד' ב' יעו"ש).

וכלשון הזה כתב נמי הרמב"ם פ"ב מסנהדרין הל' ג' "אין מעמידין בכל הסנהדרין לא זקן וכו'". ומדבריו ז"ל נמי משמע לכאורה דלא נאמר הך דינא לענין פסולא אפי' בדיעבד, אלא רק דהוא דין דלכתחילה אין מעמידין אותן לסנהדרין. בטעמא דמילתא הי' אפשר לומר שהרי כתב רבינו יונה ז"ל בחידושו שם ד"ה איכא אחריתי וכו' דכל הך דינא כאין מושיבין זקן וכו' הוא רק דין מדרבנן, אבל מדאורייתא כל הני כשירין לסנהדרין, עיי"ש שכתב כיון דאין מושיבין זקן בסנהדרין חדא היא ומה לי מדרבנן ומה לי מדאורייתא מ"מ חדא היא, עיי"ש. וכן כתב שם עוד בד"ה הכל לאתויי וכו' ז"ל: וכ"ש שאין לומר לאתויי זקן וסריס שאינן אלא משום חומרא בעלמא, עכ"ל. וא"כ אפשר דלא החמירו רבנן אלא דלכתחילה שלא יושיבו הני בסנהדרין, אבל בדיעבד שפיר דמי ולא נפסל הפסק דין משום כך, ודינו דין כשר, מיהו אפי' אם נימא שהוא דין דאורייתא דבעינן סנהדרין רחמנין משום הצלה, אפי"ה מ"מ אפשר נמי דהוא דין דלכתחילה ולמצוה אבל לא לעיכובא שהרי מצאנו כעין זה בכמה דברים ברמב"ם שם שאינם לעיכובא (אגב, יש לעיין ג"כ במש"כ הרמב"ם שם הל' ד' אין מושיבין מלך ישראל בסנהדרין שאסור לחלוק עליו ולמרות את דבריו, אם הוא לעיכובא או דהוא רק לכתחילה, ואכ"מ). [ועי' קרית ספר להרב מבי"ט ז"ל, שם, שכתב בטעמא דמילתא דאין מעמידין זקן מופלג ולא סריס ומי שאין לו בנים, דילפינן לה מהא דכתיב גבי מסית לא תחמול ולא תכסה וכו', משמע דבאחריני בעי ראוי לחמול, עיי"ש, ודבריו צ"ע, דא"כ לשאר מילי כגון מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה בדיני נפשות נילף נמי מהא דכתיב גבי מסית לא תחמול וכו' שאין מחזירין לזכות ש"מ דבשאר דיני נפשות מחזירין לזכות, ולמה לי להש"ס (סנהדרין ל"ב ב'), למילף לי' מקרא דנקי וצדיק אל תהרג, אלא בע"כ דאין למילף ממסית, והטעם נראה דאי לאו דהוה ילפי' מקרא אחריני דמחזירין לזכות, לא הוה ידעינן דקרא דלא תחמול דכתיב גבי מסית קאי אהך דינא. ורק אחר דבשאר דיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה מקרא דנקי אל תהרג וצדיק אל תהרוג, ידעינן שפיר דלא תחמול האמור במסית קאי נמי אהא, וה"נ לגבי דין דזקן וסריס וכו' אי לאו דלא ידעינן דבשאר דיני נפשות אין מעמידין אותן בסנהדרין לא הוי מצינן למילף להו ממסית. וצ"ל דלאו ילפותא גמורה הוא דקחשיב לי' אלא כאסמכתא בעלמא הוא דקאמר הכי, וצ"ע, שו"מ ביד רמה סנהדרין ל"ב א', ד"ה אחד וכו' שכתב כדברי הקרית ספר לענין דבר אחר, וז"ל: די"נ המלמד חובה ואח"כ נראה לו טעם לזכות, חוזר ומלמד זכות, אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה, אית דאמרי טעמא משום דבעינן והצילו העדה, ולא מסתבר דהא מהאי טעמא המלמד חובה נמי לא יחזור וילמד זכות דהא בעינן ושפטו העדה, אלא מסתברא דמהאיך קרא נפקא לן דכתיב גבי מסית לא תחמול ולא תכסה הא באינך כולו חמול וכסא, יעוי"ש ויש עוד לעיין בזה].

ולכאורה הי' נראה ראי' לדבר ממש"כ בתשובות הרשב"א ח"ו סי' קצ"א וז"ל: עוד כתבת שנסתפקת בס' דיני ממונות (ל"ו ב') שאין מושיבין בסנהדרין זקן, אם דוקא אין מושיבין לכתחילה אבל אם הושיבוהו קודם שנזדקן ונזדקן אין מעבידין אותו, או דילמא אפי' ישב קודם שנזדקן ונזדקן מעבירין אותו. נ"ל דכל שהוא תלוי בסבה כל שישנה הסבה ענין נגרר אחר הסבה וסבת הזקנה האכזריות ולפי' אין מושיבין אותו אחר שנזדקן בדין של סנהדרין שהרי נתחדשה לו הסבה הגורמת

וכן נראה (לכאורה) (כך הוא בתש' הרשב"א כתב יד שהביא הרב בע' שבות יעקב ח"א אריח סי' כ"ט יעו"ש). מלשון רש"י ז"ל שכתב זקן שכבר שכח צער גידול בנים ואינו רחמני, וסריס נמי אעפ"י שנותר עכשיו מסלקין אותו כך ג"ל, עכ"ל. והנה לכאורה נראה פשוט בכל הני הפסולין לסנהדרין כגון סומא ושאר בעלי מומין דאמרי' בגמ' שם (ל"ז ב') חני רב יוסף כשם שב"ד מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום, אמר אמימר מאי קרא כולך יפה רעיתי ומום אין בך עיי"ש בתוס' ד"ה לאתויי וכו'. וברמב"ם שם הל' ו', עיי"ש, בכל הני פשוט הוא מצד הסברא דאפי' כבר היה בסנהדרין ואח"כ נסתמא עינו או שנפל בו מום אחר, בודאי שהוא פסול אף עתה ומסלקין אותו מסנהדרין, דכיון שהוא פסול מה לי נפסל קודם שנתמנה ומה לי נפסל לאחר שנתמנה, ולא שייך נמי הכא הדין דמעלין בקדש ולא מורדין. כיון דמ"מ נפסל עתה ואינו ראוי להיות מן הסנהדרין, בודאי דמורדין ומסלקין אותו מלהיות מנוי בסנהדרין. וא"כ לפי"ז מאי קמספקא לו להשוואל שם בהך דינא כזקן וסריס אם הושיבוהו קודם שנזדקן ונזדקן אם מעבירין אותו אם לא, ובשלמא אי נימא דהך דזקן וכו' אינו פסול בדיעבד ואינו לעיכובא, אלא דהוא דין דלכתחילה אין מושיבין, שפיר קמספקא לו דכיון שאינו פסול בסנהדרין דהרי דינו דין בדעבד, א"כ אפשר נמי לומר שדוקא לכתחילה הוא דאין מושיבין אותו אבל אם הושיבוהו ואח"כ נזדקן אין מעבירין אותו, כיון דאינו פסול ממש בסנהדרין, ומעלין בקודש ולא מורדין, אבל אי נימא דהוא פסול ממש ומעכב אפי' בדיעבד, מאי שייך להסתפק בזה, בודאי שמסלקין אותו אפי' אם נזדקן אח"כ, כיון דמ"מ עתה הוא פסול, וגם ממה שהשיב לו הרשב"א ז"ל דכל שתלוי בסבה הענין נגרר אחרי הסבה וכיון שנתחדשה לו הסבה מעבירין אותו בגללה, נראה ג"כ שרצה לומר דאף שאינו פסול גמור דמעכב בדיעבד, מ"מ אפי"ה אין מושיבין אותו לכתחילה לדון במנין הסנהדרין, אפי' אם נזדקן לאחר שמינוהו לסנהדרין, ולא אמרינן מעלין בקדש ואין מורדין דהרי נתחדשה לו הסבה, דאם הי' כוונתו שהוא פסול גמור בסנהדרין הו"ל למימר בפשיטות כיון דהוא פסול ולא מצי לדון בודאי דמורדין אותו. דמ"ל נפסל קודם שמינוהו ומ"ל נפסל אח"כ. (מש"כ שם וכ"נ מלשון רש"י שכ' זקן שכבר שכח צער גידול בנים ואינו רחמני, נראה לן כוונתו בזה דלא נימא דהך זקן האמור כאן כמו זקנה האמורה בכל הש"ס דהוא תלוי במספר הפלגה בשנים, שאם כך הי' לא היינו מסלקין אותו לאחר שכבר נתמנה בסנהדרין והזקין אח"כ, כיון דלא נתחדשה כאן שום סיבה, שהרי עצמותו לא נשתנה מחמת אותו ריבוי השנים, ומשו"ה כתב דמלשון רש"י מוכח שאינו כך. וזקן האמור כאן אינו סתם זקנה האמורה בכ"מ, אלא דזקן שכח צער גידול בנים ואינו רחמני, וא"כ כיון שע"י הזקנה נתחדשה בו האכזריות שהוא שינוי בגופו ועצמותו, ומשר"ה מסלקין אותו עבור אותה סיבה אפי' אם נזדקן לאחר שכבר נתמנה בסנהדרין). ומכל זה הי' נראה לכאורה דהך דינא דזקן וסריס וכו' אינו פסלות בעצם מלהיות נמנה ולדון בסנהדרין, אלא דמלכתחילה הוא דין במעמידין ומושיבין אותו בסנהדרין.

ומתחורר לן בזה בפשיטות הא דמושיבין בסנהדרין, בדין המסית, זקן וסריס ומי שאין לו בנים, וילפינן לה בגמ' שם וחילופיהן במסית דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה. וכן פסק הרמב"ם שם פ"א הלכ' ה', וכן כשירין הני לדון בדין שור

הנסקל כדמוכח בגמ' שם וכמש"נ לעיל, אף דבעינן גבייהו כל דיני סנהדרין האמורין בשאר דיני נפשות, היינו טעמא, דכיון דאינו פסלות בסנהדרין ואינו אלא דין דלכתחילה דצריכין להושיב בסנהדרין רחמנין שישתדלו להצלה ולרדיפת זכות, ומשו"ה במסית ושור הנסקל אין אנו משתדלין בהצלתן שמתוך כך יצאו מכלל שאר דיני נפשות בענין הזה, ומושיבין בדינם זקן וסריס ומי שאין לו בנים וכל שאכזריות מצוי' בהן (אך בלא"ה נמי לק"מ כמו שיכתבאר להלן)

- ג) והנה מהא דתנן במתני' הוריות ד' ב', הורו ב"ד וכו', או שהי' אחד מהן גר או ממזר או נתין או זקן וכו' (עיי"ש ג' הר"ח והרמב"ם) ה"ז פטור שנאמר כאן עדה ונאמר להלן עדה מה עדה האמורה להלן כולן ראויין להוראה אף עדה האמורה כאן שיהיו כולם ראויין להוראה, ע"כ. ומוכח להדיא מהך מתני' דזקן פסול אפי' בדיעבד בסנהדרין, דהרי משום כך פטורין הם מלהביא קרבן פר העלם דבר דאין הוראתם הוראת ב"ד כלל כיון שהי' אחד מהן פסול. ומתני' הרי בדיעבד מיירי. אולם נראה דאפשר דאינו ראי' כ"כ דיתכן שהוא רק דין בשגגת הוראת ב"ד לענין הבאת קרבן פה"ד ש"צ, דבעינן שיהיו ראויין אפי' לכתחילה לדון בדיני נפשות, ובלא"ה אין הוראתן הוראה וילפינן לה ממה שנאמר כאן עדה ונאמן להלן עדה בדיני נפשות, ואף שהוא דחוק, שהרי גם בדיני נפשות הוא כשר בדיעבד, ואיך אפשר למילף מיני' שהוא פסול להוראה לענין הבאת פה"ד אפי' בדיעבד (אפשר הרי לומר דזהו כוונת רש"י שם להקשות דמ"ט זקן אינו ראוי להוראה עיי"ש, ר"ל, דאף דשם בסנהדרין כתב הטעם דאין מושיבין זקן מפני שכבר שכח צער גידול בנים ואינו רחמני, מ"מ היינו דוקא דלכתחילה אין מושיבין אותו אבל בדיעבד מ"ט אין הוראתו הוראה. ועי' להלן מש"כ לפרש דברי רש"י באופן אחר). מ"מ אפשר כיון דסוף סוף אינן ראויין הגי' להתמנות בסנהדרין לדיני נפשות דהרי אין מושיבין לכתחילה בסנהדרין זקן, וא"כ העדה האמורה בדיני נפשות אין הזקן בכללה, א"כ ה"נ בשגגת עדה אין הזקן בכלל עדה. והוא גזיה"כ מיוחד לענין דין הוראת ב"ד בשגגה, דאף שבכ"מ בדיעבד הן כשירין, מ"מ הכא לענין הוראה הן פסולין, דלהתחייב בקרבן פה"ד בעי' ב"ד שיהיו ראויין להתמנות אף לכתחילה בסנהדרין. ועי' לשון הרמב"ם פ"ג משגגות הל' א', שכתב או שהי' אחד מהן שאינו ראוי להיות "ממונה" בסנהדרין, וכו' עיי"ש, והיינו דבעינן לענין הוראת ב"ד בשגגה שיהיו ראויין להתמנות בסנהדרין אפי' לכתחילה. ובלא"ה לא מקרי שגגת הוראת ב"ד לענין הבאת קרבן פה"ד, וכמו שמצינו במתני' שם הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו ואמר להן טועין אתם, שג"כ פטורין מקרבן, שלכאורה נראה שהוא רק דין דהבאת קרבן שגגת ב"ד, אבל לענין עצם הוראתם (אילולי ששגגו) הוי שפיר הוראה, שהרי לכל התורה לא בעי' רק רובא, ולא איכפת לן מה שיאמר אחד מהן טועין אתם, שהפסק דין ניתן ברוב דעות, ורק לענין קרבן שגגה הוא תנאי דבעי' שלא יאמר אחד טועין אתם. וכן עי' שם ג' ב', אמר ר' יונתן מאה שישבו להורות אין חייבין עד שיורו כולם שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו וכו', שהוא ג"כ לפי"ד ד' יונתן דין מיוחד בשגגת ב"ד שאין חייבין בפה"ד עד שיורו כולם, וא"כ אפשר דהכא נמי הוא דין מיוחד וגזיה"כ בהוראת ב"ד שיהיו כולן ראויין להתמנות אפי' לכתחילה בסנהדרין ואם לאו אין הוראתם הוראה ופטורין מקרבן פה"ד ש"צ (ועדיין הוא דחוק).

ולפי"ז הי' מתיישב לן קושיא אלימתא אשמעתין דפריד הא ט' הוו וכו', ותרצינן, הא איכא אחרייתי דתניא אין מושיבין בסנהדרין זקן וכו', וקשה הא משנה מפורשת היא בהוריות הנ"ל דזקן אינו ראוי להורות בדין דבעי סנהדרין (ולכל הפחות בד"ג אינו ראוי עי' להלן). ומ"ט הביא הך ברייתא דאין מושיבין ולא הביא מתני' דהוריות ותו וכי המקשן לא ידע משנה מפורשת, ומאי פריד הא ט' הוו, בשלמא ברייתא אפשר דלא הוי ידוע לכל, אבל משניות, הרי היו שגורות בפי כל (ש"מ שכבר עמד בזה החיד"א בשער יוסף הוריות שם ועי' מש"כ בזה). אולם לפי הנ"ל אפשר דאי ממתני' דהוריות הוה אמינא דזקן וכו' הוא פסלות בסנהדרין וא"כ הוא פסול נמי לדון בדין שור הנסקל והמסית דהרי בעי' בהו סנהדרין, וכיון דר' אבהו אומר עשרה דברים יש בין דיני נפשות לד"מ וכולן אין נוהגין בשור הנסקל, שפיר פריד הא ט' הוו, שהרי אי אפשר לומר דמה שאמר ר"א עשרה דברים כוונתו להא דהך מתני', כיון דקאמר וכולן אין נוהגין בשוהנ"ס אפי' מתני' דהוריות הוא נוהג אף בשוהנ"ג, ומשו"ה קאמר הא איכא אחרייתי דתניא אין מושיבין זקן והילופיהן במסית וכו'. דמוכח מיני' דהוא רק דין דלכתחילה ואינו פסלות בגוף הסנהדרין ומשו"ה הן כשירין במסית, וע"כ שפיר קאמר ר"א וכולן אין נוהגין בשוהנ"ס, אמנם לאחר דמוכח מהך ברייתא שאינו פסלות בסנהדרין בע"כ דגם הפירוש במתני' דהוריות נמי כן בכמוש"כ לעיל, ועוד אפשר דאי ממתני' הו"א דזקן וכו' ועשרים ושלשה חדא היא, וכמו שהק' רבינו יונה ז"ל שם, אבל מהך ברייתא מבואר דבמסית מושיבין אותן אף דבעי כ"ג, הרי דכ"ג וזקן וכו' תרתי מילי נינהו וכמו שנתבאר.

ואין להקשות על מה שכתב רבינו יונה הנ"ל דהך דאין מושיבין זקן הוא מדרבנן ולחומרא בעלמא, מהא דילפינן מקרא דלא תחמול דבדין המסית מושיבין זקן וכו', ואם פסלותו הוא רק מדרבנן איך שייך למילף לי' מקרא, דיש לומר דהרי ילפינן עוד כמה מיני (או לכל עשרה דברים, או דמקצת מן העשרה, ועי' רמב"ם שם ועי' חי' ר"י שם ל"ג ב' ד"ה וחילופא וכו' ועי' חזון איש ב"ב סנהדרין סי' כ"א ס"ק א' עיי"ש). כמוש"כ הרמב"ם שם דליתא בדין המסית מהך קרא דלא תחמול, וא"כ אפשר דעיקר הכתוב בא למעט הנך דברים שהן מדאורייתא, אך דממילא ילפינן נמי הא דזקן וכו' אף שהוא מדרבנן, דכיון דחזינן דלא בעינן חמלה גם מסית, א"כ מושיבין נמי בדינו כל מי שאכזריות מצוי' בהן כגון זקן וכו', וכן נמי אין להקשות עליו מהך מתני' דהוריות דילפינן דזקן פסול להוראה מעדה עדה מדיני נפשות, דלק"מ בעצם הילפותא דשם קאי על כל הנך האמורים במתני' שם כגון גר או ממזר וכו' ורק דממילא ילפינן גם הא דזקן כיון דבעי' שיהיו ראויין לדון אף לכתחילה בסנהדרין דיני נפשות, וכיון דזקן אינו ראוי להתמנות בסנהדרין לדון דיני נפשות אף שהוא מדרבנן, הוא פסול נמי לענין הוראת ב"ד בשגגה, ופשוט.

ד) אמנם לאמיתו של דבר נראה דזקן וסריס וכו' פסולין אפי' בדיעבד בסנהדרין ואינו דין דלכתחילה, ומש"כ לדייק מלישנא דברייתא אין מושיבין בסנהדרין זקן וכו'. דמשמע דדוקא לכתחילה אין מושיבין אותן אבל בדיעבד שנפסק הדין על פיהם שפיר דמי ודינם דין, נראה דאינו ראוי כלל, דהנה בתוספתא איתא להך דינא בשינוי לשון מהך ברייתא הנ"ל, וז"ל התוספתא פ"ז דסנהדרין

ה"ג. הסריס ומי שלא ראה בנים כשר לדיני ממונות ואין כשר לדון דיני נפשות, ע"כ. הרי דמבואר דאין זה רק דין שאין מושיבין לכתחילה, אלא דאינו כשר בדין ומיפסל נמי בהכי אפי' בדיעבד ואין דינו דין כלל, ואף שעדיין י"ל דהאי "אין כשר לדון די"נ" הוא ג"כ רק לכתחילה מדלא קאמר "ופסול לדון דיני נפשות", ז"א, דהרי במתני' שם ל"ב א', נמי קתני כהאי לישנא, הכל כשירין לדון דיני ממונות ואין הכל כשירין לדון דיני נפשות וכו', והתם ודאי שהן פסולין ממש לסנהדרין אפי' בדיעבד, ואפי"ה קתני בלישנא "ואין הכל כשירין", וא"כ ה"נ אין כשר לדון בדיני נפשות האמור בתוספתא, הכוונה שהוא פסול אפי' בדיעבד, וכן איתא בירושלמי שם פ"ד הל' ז'. הסריס וכל מי שלא ראה בנים כשר לדון דיני ממונות ולא דיני נפשות, ואף שעדיין אין הכרע בדבר מ"מ כך נראה לן בפירושא דהך תוספתא והירושלמי, וכן הוא להדיא בלשון הר"ן בחידושיו לסנהדרין ל"ו ב'. ד"ה הכל לאתויי מאי וכו'. וז"ל וא"ת לימא הכל לאתויי זקן וסריס דכשר לממונות "ופסול לנפשות", י"ל דהכל לא מרבה אלא כגוונא דמתני' דהוי פסולי יוחסין וכדמסיק בסיפא המשיאין לכהונה, ומ"ה מרבינן מהכל גר או ממזר. כנ"ל, עכ"ל (ואף שיש לבע"ד לדחוק ולומר "דפסול לנפשות" דקאמר הוא נמי רק פסול לדון נפשות לכתחילה, אבל לא שנפסל הדין אפי' בדיעבד. הוא דחוק גדול, ואינו ראוי לפנים, וקושטא דמילתא דמדבריו ז"ל מוכח להדיא שהוא פסול ממש אפי' בדיעבד כעין גר וממזר. דאיל"ה ה"ל לתרץ דהכל כשירין במתני' לא אתי לרבוויי אלא דומיא דסיפא דהן פסולין לדיני נפשות אפי' בדיעבד, אבל זקן וסריס שאינן פסולים אלא לכתחילה, לא. ומשו"ה קאמר לאתויי גר או ממזר, אלא ודאי דזקן וסריס פסולין נמי אפי' בדיעבד ומשו"ה תירץ הר"ן דלא מרבינן אלא פסולי יוחסין). הרי להדיא שאף זקן וסריס ומי שאין לו בנים הרי הן כשאר פסולין גר או ממזר וכדומה דפסולין אפי' בדיעבד, וכן מוכח מלשון הרמב"ם בפיה"מ למס' הוריות פ"א מ"ד שכתב וז"ל: וזקן שלא ראה בנים אינו כשר לדיני נפשות לפי שהוא אכזרי וכו', עיי"ש. וכן כתב המנחת חינוך מצוה תצ"א להדיא, וז"ל: ואין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ולא מי שאין לו בנים מפני שיש בהן אכזריות, ונראה "דהוא לעיכובא" דנחשב בין עשרה דברים שיש בין ד"ג לד"מ, עי' סנהדרין ל"ו, וכל הדברים שם הם לעיכוב ע"ש. עכ"ל.

ומעתה אין לדייק נמי מלישנא דברייתא דידן, דע"כ צ"ל דהא דקאמר אין מושיבין בסנהדרין זקן וכו', הוא משום דהן פסולים ועל כן אין מושיבין אותן בסנהדרין. ומכש"כ שאין לדייק מלשון הרמב"ם הנ"ל שכתב אין מעמידין בכל הסנהדרין לא זקן וכו', דהרי גם בפסולי יוחסין כתב בהאי לישנא פ"ב ה"א שם ואין מעמידים בסנהדרין אלא כהנים לויים וישראלים המיוחסים הראויים להשיא לכהונה, ע"כ. והרי אלו בודאי שהן פסולין אפי' בדיעבד ואעפ"כ כתב בהן לשון "אין מעמידין", ועיי"ש עוד בכמה דוכתי בדברים שהן פסולים אפי' בדיעבד שכ' בלשון "אין מעמידין", וא"כ ה"נ זקן וסריס שהן פסולין אף בדיעבד שייך בהו נמי לישנא "דאין מעמידין" ופשוט. ולא מיבעי אי זקן וסריס וכו' אין מושיבין אותן בסנהדרין, הוא דינא דאורייתא, בודאי דיש לומר שהן פסולין גמורין כשאר פסולי יוחסין, אלא אפי' אי נימא דהוא רק דינא דרבנן כמוש"כ רבינו יונה הנ"ל. מ"מ ג"כ י"ל שעכ"פ הן פסולין מדרבנן לגמרי ומעכבא אפי' בדיעבד, דכך החמירו

רבנן אפי' לפסול פסק דינם אף שכבר נפסק על פיהו ואין דינם דין כלל, כיון שפסלוהו רבנן מלדון דיני נפשות.

ולפי"ז מעתה יתפרש לן היטב הך מתני' דהוריות הנ"ל דאם הי' אחד מהן זקן וכו' אין הוראותם הוראה ופטורין מלהביא קרבן פר העלם דבר של צבור. דמה שכתבנו לעיל הוא דוחק גדול, אבל לפי"מ שנתבאר דזקן הוא פסול גמור אפי' בדיעבד לדון דיני נפשות שפיר קאמרינן נמי דאין הוראתו הוראה לענין חיוב קרבן דפהע"ד דבעינן כולן ראוי, ולא נצטרך להכנס בדוחקא שכתבנו לעיל, ולקושטא דמילתא אפשר דמכאן ראי' מכרחת דזקן וכו' פסולין לסנהדרין אפי' בדיעבד (ופלא על הגאון מנחת-חנוך שלא הביא לראי' מהך מתני', ואולי דעתו שאין ראי' מכאן כמוש"כ לעיל, אבל הוא דוחק, שו"מ שהחיד"א בשער יוסף ג"כ דייק מתני' שזקן פסול אפי' בדיעבד, עיי"ש הוריות ד' ב').

ה) והנה אף לפימשנ"ת דזקן וסריס ומי שאין לו בנים פסולין לסנהדרין, בכל שאר פסולי סנהדרין כגון גר וממזר חלל וסומא וכדומה, מ"מ נראה דחלוקין הן בעיקר טעמן וביסוד דינם, והוא, דגר וממזר וכו' פסלותן הוא מהלכות סנהדרין, דסנהדרין בעינן כשירין ומיוחסין וילפינן לה מהא דכתיב בהן ונשאו אתך בדומין לך מיוחסין כמותך, ואינן דין בהלכות דיני נפשות, דבדי"נ לא נאמר כלל קרא דבעינן כשומ"י, אך מכיון דלגבי נפשות בעינן סנהדרין וילפינן לה מקרא במתני' רפ"ק דסנהדרין, ממילא הוא דבעינן נמי סנהדרין כשומ"י, אבל הך דזקן וסריס וכו' אינן דין בהלכות סנהדרין, דלא נאמר קרא כלל בסנהדרין דנילה מיני' דזקן וסריס וכו' פסולין, אלא שהוא דין מיוחד בדיני נפשות דבעינן בהו רחמנין משום הצלה דכתיב והצילו העדה בדיני נפשות, ומשו"ה זקן וסריס וכו' פסולין, והנפ"מ דבכל מקום דבעינן סנהדרין בעי' דוקא כשירין ומיוחסין אבל ממזר וגר וכו' פסולין, אבל זקן וסריס ומי שאין לו בנים אינן פסולין לגביהו, חוץ מדיני נפשות דבעינן בהו תרווייהו כשומ"י וגם זקן וסריס וכו' פסולין לגבייהו, ויסוד הדברים חזינן מהא דמבואר בגמ' שם דזקן וסריס וכו' כשירין לדון בדין שור הנסקל כמבואר לעיל, וכן דמושיבין אותן בדין המסית ועויי"ש. הרי להדיא דאף דבעי' בהן סנהדרין וכשומ"י כמושנ"ת לעיל, מ"מ זקן וכו' כשירין גבייהו, ובע"כ כמוש"כ, והוא מבואר להדיא בדברי רש"י שם, בהא דאמרי בגמ' משום דאין הכל כשירין ועשרים ושלשה חדא היא, ופירש"י דמאי טעמא ממזר פסול מדיני נפשות משום דבעינן כ"ג דהיינו סנהדרין ובסנהדרין כתיב ונשאו אתך בדומין לך מיוחסין כמותך. ע"כ. וכן איתא ביד רמה שם ד"ה ומתמהינן עשרה וכו' וז"ל: משום דאין הבל כשירין לדון דיני נפשות ועשרים ושלשה חדא מילתא היא, דטעמא מאי ממזר פסול בדי"נ, הלא לא כתיב בי' פיסולא, אלא משום דבעינן כ"ג בדי"נ בסנהדרין קטנה ובסנהדרין הא כתיב ונשאו אתך בדומין לך כדבעינן למימר קמן ומפרקינן איה"נ דהנך חדא נינהו וכו' קאמרי עשרה משום דאיכא אחרייתא והיינו מי שאינו רחמני כגון זקן וכו'. עכ"ל. והיינו כמו שנתבאר דהא דבעינן כשירין ומיוחסין, הוא דין מדיני סנהדרין ואינן הלכה בדיני נפשות, אבל הך דינא דזקן וסריס וכו' נראה דהוא דין בדיני נפשות גרידא ואינן דין ופסלות בהלכות סנהדרין, דהרי כתב רש"י ז"ל טעמא דזקן וסריס שהן פסולין, משום ששכח כבר צער גידול בנים ואינן רחמני וכן הסריס, ע"כ. ועי' פיהמ"ש להרמב"ם הוריות פ"א מ"ד שכתב וז"ל:

זקן שלא ראה בנים איננו כשר לדיני נפשות לפי שהוא אכזרי ולא ירחם על בני אדם לפי שאינו יודע אהבת הבנים, עכ"ל. הרי דנקט ש"אינו כשר לדיני נפשות" גרידא והיינו כמוש"כ שהוא דין בדיני נפשות ואינו שייך כלל לדיני סנהדרין.

אולם בעינן לעינא בהך מילתא, דהרי ממתני' דהוריות הנ"ל דפסלינן זקן וכו' להוראה לענין הכאת קרבן, מוכחא מילתא דמיפסלו אפי' להוראה בעלמא שאינו דיני נפשות, וא"כ צ"ע מ"ש דכשירין בדין שור הנסקל והמסית, והנראה דהיינו דקשיא לי' לרש"י ז"ל שם בד"ה או זקן שאינו ראוי לבנים, וקשיא לי' מפני מה אינו ראוי להוראה, ע"כ, עי' לח"מ פי"ג משגנות הל' א' שכתב כוונה אחרת בדברי רש"י, שו"מ שכ"כ כדברינו הקרן-אורה שם, וז"ל: הורו ב"ד וכו' ונראה דקושיית רש"י היא מפני מה אינו ראוי להוראה, כיון דפסול זקן שאין לו בנים אינו אלא משום שהוא אכזרי והיינו בדיני נפשות, אבל לענין הוראה מפני מה אינו ראוי להורות באיסור והיתר, וגר וממזר שאני דפסולין בגופן, וכן מצינו בזקן ושארין לו בנים דראויין להורות דבר שאין צריך רחמנות כמו במסית כדאיתא שם בסנהדרין (עי' בהגהות וחיידושים מבעל מלא-הרועים, למס' הוריות, שנדפס בסוף המס' בש"ס ווילנא). אמנם בין דכוונת רש"י הוא למש"כ, ובין דכוונת רש"י למש"כ הלח"מ הנ"ל יעויי"ש, אבל מ"מ ממתני' מוכחא להדיא דמיפסלו לכל מילי דבעינן סנהדרין, ובטעם הדבר נראה דאף דברור דעיקר פסוליהו הוא בדיני נפשות גרידא, מ"מ מיפסלו נמי לשאר הוראות משום דבעינן בסנהדרין שכל אחד מהסנהדרין יוכל לדון כל הדינין שבעולם וכיון דזקן וסריס וכו' פסולין לדי"ג, אינו ראויין להיות מנויין בסנהדרין, ונראה דהיינו נמי כוונת רבינו יונה ז"ל בחידושו לסנהדרין שם שהקשה וז"ל: איכא אחריתי וכו', איכא לעינא כיון שאין הכל כשירין וכ"ג חדא היא וכדמפרש רש"י וכו' שנמצא שהכל בכלל כ"ג הרי נמי כיון שאין מושיבין זקן בסנהדרין חדא היא, ומ"ל מדרבנן ומ"ל מדאורייתא מ"מ חדא היא, ועוד איך נאמר שאינו בשור הנסקל כיון דבעינן כ"ג על כרחין אית לן למימר שאין שם זקן וסריס, עכ"ל. אשר לכאורה דבריו קשים להולמם, דלפי"מ שבארנו הרי תרי דינין חלוקין הן, ואין הכל כשירין הוא דין בהל' סנהדרין, ודינא דזקן הוא דין בדיני נפשות, ולמה לא יתכשר בשור הנסקל, אולם לפימש"כ ניחא שפיר, כיון דעכ"פ איכא דינא בהל' סנהדרין שיהיו ראויין לדון כל דינין שבעולם, וא"כ מהאי טעמא נמי ליפסלו מלדון בדין שור הנסקל, כיון דבעינן גם בשור הנסקל סנהדרין כמבואר שם בגמ', והני אינן ראויין להיות בסנהדרין, ומפרש רבינו יונה ז"ל דהיינו דקאמרי' אין מושיבין זקן בסנהדרין אפי' לשאר דברים שאינן דיני נפשות מהאי טעמא דבעינן בסנהדרין ראויין לכל הדברים, ומשו"ה קשיא לי' דא"כ אין הכל כשירין ואין מושיבין זקן חדא היא, דכמו דבעי' בסנהדרין כשומ"י הכ"נ בעי' בסנהדרין ראויין לכל הדברים, ומ"ט נמי כשירין הן לדון כדין שור הנסקל.

והנה בישוב האי קושיא כתב רבינו יונה שם וז"ל: ונ"ל דכשם דאין מושיבין זקן בסנהדרין כך אם הי' זקן מסלקין אותו שהרי אין יכול לדון דיני נפשות ולפיכך אין מושיבין זקן וכ"ג כשני דברים (בספרים הנדפסים יש כאן טעות סופר, וכצ"ל, כמו שהביא החיד"א בשער יוסף הוריות שם מחידושי רב"י כתב יד יעויי"ש). אבל ממזר ובשאר פסולין אי אפשר לפי שפסולים מתחילתם הם ולא

ישבו מעולם כנ"ל. עכ"ל. ויש לעיין בתירוצו אם אמנם דלהכי הוּו כשני דברים, משום דבהא דאין מושיבין זקן נתחדש לן דבר מה שאינו בשאר פסולין, והוא דמסלקין אותו אף לאחר שישב בסנהדרין והזדקן, משא"כ בשאר פסולין שלא ישבו מעולם. אבל מ"מ על הך קושי' שהק' דמ"ט כשירין הני בשור הנסקל לכאורה לא השיב מידי. וצ"ע.

(ו) ואשר יראה לומר בזה. (ואולי זה כוונת רבינו יונה ז"ל, אבל אינו ברור) דאף לפימש"כ דזקן וסריס ומי שאין לו בנים אין מושיבין אותו בסנהדרין אפי' לדברים שאינן דיני נפשות, משום דבעינן שיהו ראויין לדון לכל דינין שבמעולם, ובלא"ה אינן ראויין להימנות בסנהדרין. אבל נראה דהיינו דוקא דאין מושיבין אותן בסנהדרין, אבל אם כבר ישבו בסנהדרין, כלומר דבזמן הושבתן היו עדיין בכשרותן, ואח"כ נזדקן, או נסתרס, או מתו בניו. אם אמנם שנפסלין מעתה לדון דיני נפשות ומסלקין אותן מלישב באותו דין, מ"מ אין מסלקין אותן לגמרי מסנהדרין, וכשירין הן לדון שאר דינא שאינן דיני נפשות, כיון שעיקר פסוליהו הוא בדיני נפשות גרידא משום אכזריות אבל לשאר דינא כשירין גמורין הן בעצמותן, ואף שאינן מועיל לענין להושיבן לכתחילה, אבל לענין סילוק מהני שפיר, שאי אפשר לסלקן אלא למה שנפסלו, אבל לשאר דינא שלא נפסלו אין מסלקין אותן, ולענין זה אפשר דשייך שפיר האי טעמא דמעלין בקודש ואין מורדין, כיון שלא נפסלו להדיא לשאר דינא, ואין מורדין אותן מגדלותן בהני דינא שהן ראויין לדון, ואף שאין ראי' לדבר, סמוכין לדבר מצאנו, ממה שכתב המנחת"ח חינוך מצוה תצ"א, וז"ל שם: ועי' בר"מ פי"א שכתב דבמסית מושיבין סריס וכו' והוא מהש"ס שם. ולכאורה דודאי גם במסית צריך ב"ד סמוך ועוד הרבה דברים כמו כל דיני נפשות רק מה שנחשב בש"ס החילוקים. והנה כיון דסריס אינו ראוי לדון כלל דיני נפשות א"כ אינו ראוי לכל התורה, וכבר הבאתי שהר"מ ס"ל דאין סומכין מי שאינו ראוי לכל הדברים. ואפשר דלאחר שנסמך נעשה סריס, ומבואר לקמן בס"ד דאף לדעת הר"מ אם בשעת סמיכה הי' ראוי לכל הדברים אף שלאח"ז נפסל לקצת דברים, מ"מ לזה שלא נפסל יכול לדון. ומיירי שנעשה סריס בד"ש, דבידי אדם הו"ל בעל מום ופסול לדון ויבואר לקמן בס"ד, עכ"ל. וכן כתב הקצוה"ח סי' ז' ס"ק י' וז"ל: ועוד אפשר דלא קאמר הרמב"ם אלא בתחילת הסמיכה דאין סומכין עד שיהא ראוי לכל הדברים, אבל אם כבר נסמך ואח"כ נפסל לאיזה דבר, שפיר מהני סמיכתו דמעיקרו למה שראוי עתה, עכ"ל. הביאו המנ"ח שם, יעווי"ש. וא"כ אפשר נמי למימר הכי לענין דינא דידן, דהן אמת דלתחילת הושבתן בסנהדרין בעי' שפיר שיהיו ראויין לדון בכל הדברים, אבל מ"מ אם הושיבו אותן בסנהדרין בזמן שהיו עוד בכשרותן לכל הדברים ורק לאחר זמן נפסלו לחדא מילתא דהיינו דיני נפשות, אין מסלקין אותן מלדון שאר דינא, דלמה דנפסלו נפסלו, ולמאי דכשירין כשירין אף עתה, דמעלין בקודש ולא מורדין. וממילא לפי"ז מיושב שפיר הך דזקן וסריס וכו' דכשירין לדון בדין שור הנסקל וכן בדין המסית, דמיירי שנפסלו רק לאחר שישבו כבר בסנהדרין שאין מסלקין אותן אלא מלדון דיני נפשות, אבל לשאר דינא הריהו כשירין גמורין, וא"כ אפשר דהיינו נמי שתירץ רבינו יונה ז"ל, דכשם שאין מושיבין זקן בסנהדרין, כך אם הי' זקן מסלקין אותו שהרי אין יכול לדון דיני נפשות. ר"ל, דאין מסלקין אותו רק ממה שאינן ראוי לדון, אבל לשאר

מילי אין מסלקין אותו, ושפיר יכול להורות בדין שור הנסקל (ועדיין לא ברירא לן אם זה כוונתו ז"ל).

אולם לפי"ז נפיק מינה חידושא רבתא, והוא, דהא דתנן במתני' דהוריות שם דהורו ב"ד והי' אחד מהן זקן דפטורין, היינו דוקא שהי' זקן ואח"כ נתמנה בסנהדרין דאז שפיר מיפסיל להורות אפי' דברים שאינן דיני נפשות, אבל אם נתמנה בסנהדרין קודם שנזדקן ואח"כ נזדקן שראוי הוא להורות בסנהדרין בשאר דינא, חוץ מדיני נפשות, שפיר הויא הוראתו הוראה ומתחייבין ב"ד בשגגת הוראה להביא קרבן פר העלם דבר, והוא חידוש גדול, ולכאורה נמצאנו למדים היפוך הדברים מדברי רש"י הוריות שם ד"ה או שלא הי' מופלא של ב"ד שם, שכתב וז"ל: אע"ג דלא הי' מסנהדרין וכו' א"נ זקן (או) שאין לו בנים הי' לכך נתמנה אחר בסנהדרין, עכ"ל. ר"ל, דהאי מופלא הי' קודם במנין הסנהדרין ע"א, ואח"כ הודקן או שמתו בניו דמסלקין אותו וממנין אחר תחתיו, ולכן נתמנה אחר בסנהדרין, ולפימ"ש"כ צ"ע דאמאי סילקוהו מלהורות בהאי דינא שהוא הוראת איסור והיתר, ואולי אפשר דבאמת לא סילקוהו מלהורות אלא בדיני נפשות, ומצד הדין הי' יכול להורות בהאי דינא, אלא דהוא רק היכי תמצא שכ' רש"י, דהאיך יתכן שיהי' סנהדרין שבעים ואחד והמופלא לא הי' שם, לזה כתב רש"י דכיון דנזדקן מסלקין אותו מלדון דיני נפשות וממנין אחר תחתיו, וא"כ יתכן כבר דהמופלא לא הי' אף בהאי דינא והאחר שנתמנה דן אף בהאי דינא, ולכן היו סנהדרין שבעים ואחד. ולכאורה הי' נראה עוד דהפירוש בדברי רש"י ז"ל הוא, דבאמת שהמופלא לא נתמנה מעולם לסנהדרין מפני שהי' זקן, או שלא היו לו בנים שהוא פסול לסנהדרין, ולכן נתמנה אחר בסנהדרין, וצ"ל שעדיין לא נמצא חכם מופלא, בין מהסנהדרין בין משאר העם, שראויין להמנות למופלא של ב"ד, וא"כ היו סנהדרין שבעים ואחד מבלי מופלא, ולכן אין הוראותן הוראה ופטורין מקרבן וא"כ אין שום ראי' מדברי רש"י היפוך ממה שכתבנו, ושפיר מצינו למימר דמתני' מיירי דוקא שהי' זקן כבר עוד לפני שמינוהו ועברו ומינוהו, ובגוונא חדא דגר וממזר השנויין במתני' שם, עי' ירושלמי שם, אבל אם נתמנה בסנהדרין לפני שהזדקן ולאח"ז נזדקן אינו נפסל אלא לדיני נפשות אבל לשאר הוראות מיכשר, ואין מסלקין אותו מלדון שאר דינא שאינן די"נ, ואם הי' זקן בכה"ג במנין הסנהדרין הויא שפיר הוראותן הוראה ומתחייבין ב"ד להביא פהע"ד אם שגגו בהוראה זו. (ויש עוד לעיין בזה היטב כי לא מצאנו חידוש דין זה להדיא בראשונים).

והנה החיד"א בספרו שער יוסף למס' הוריות שם, אחרי שהביא דברי רבינו יונה הנ"ל כתב, וז"ל: שמעינן מדרבינו יונה ז"ל דאם הי' זקן מסלקין אותו, והכי מוכח ממש"כ רש"י ז"ל במשנתנו בד"ה או שלא הי' מופלא, דזקן או שאין לו בנים הי' ולכך נתמנה אחר בסנהדרין, ע"ש. הרי שכ' דזקן או שאין לו בנים וכו' ונתמנה אחר, ומוכח דבתחילה בהתירא הוה בסנהדרין והי' מופלא ב"ד, והי' כשב"ת זו היא שיב"ה, והפליג בזקנה או מתו בניו, ולכך נתמנה אחר בסנהדרין, ודון מינה דסבר רש"י ז"ל דאם תזקין או שלא היו לו בנים מסלקין אותו, ולכן אף דכבר אוקמה רש"י ז"ל ברישא כגון שנצטרך לצאת לדרך, הוסיף מציאות אחר דרגיל ושכיח דיפליג בזקנה וסלקוהו, ועיי' להרב פרח מטה אהרן ז"ל והרב שער אפרים ז"ל מ"ש בקהל שהסכימו שלא לקבל עליהם רב קרוב, וקבלו רב בהיתר, ושוב הי"ל קורבה עמהם, אי יכולים להניחו. ע"ש בפמ"א ח"א סי' מ"ד, ובש"א סי' ס"ו, ועמ"ש בזה עטרת

ראשי מורי הרב נר"ו בס' נחפה בכסף א"ת סי' ג' וסי' ו', ויען כי ארוכה עלת' לרבנן קדישי הנז' בענין הזה ואביזרי' לא עמדתי כלל בדברי קדשם ומה גם כי מאי דאתאן עלה מפורש יוצא בדברי רש"י ור"י ז"ל, עכ"ל. אכן לפי"ד הנ"ל נראה דאף אם אמנם שמדברי רבינו יונה ז"ל מפורש שאף אם הי' זקן מסלקין אותו, מ"מ מדברי רש"י הנ"ל לכאורה אין ראוי כלל, דשפיר אפשר לומר דכוונת רש"י שלא נתמנה מעולם בסנהדרין מטעם דהי' זקן או שלא היו לו בנים וכמושנ"ת, ומאי דוחקי' דהגרחי"ד א' לפרש הכי דברי רש"י. אמנם נראה דצדקו דבריו ז"ל, דאי כוונת רש"י שמעולם לא ישב בסנהדרין, א"כ ל"ל לתת טעם משום דזקן או שאין לו בנים הי', לימא שהי' בו איזו פסול משארי פסולי סנהדרין, או סיבה אחרת שלא נתמנה בסנהדרין, אלא ודאי דכוונת רש"י דבאמת הי' האי מופלא ממונה בסנהדרין, וכן פשטות משמעות לשון המשנה שם דאך עתה בשעת הוראה זו לא הי' שם, אבל קודם שפיר הי' ממונה בסנהדרין וישב עמהן, ולכן פירש"י דאיירי שהזדקן או שמתו בניו, אך צ"ע דהרי הי' יכול לפרש דאיירי כגון שנפל בו מום או נסתמא עינו, (ועי' חיד"א בשער יוסף הוריות שם, הובא להלן עיי"ש), ואולי משום דזה שכיח יותר שיוזדקן או שימותו בניו, ממה שיפול בו מום ויסתמא עינו, ולכן נקט רש"י השכיח יותר, ועדיין יש לעיין בדבר.

ונראה עוד דאף אי נימא דלא כמוש"כ דזקן דקתני במתני' מיירי דוקא שבשעת המינוי כבר הי' זקן, אלא דמתני' מיירי באופן שנתמנה בסנהדרין לפני שהי' זקן, ורק לאחר זמן הזדקן ואפי"ה אין הוראתם הוראה ופטורין מלהביא קרבן פהע"ד, מ"מ אין מכאן ראוי לשאר דוכתי' דזקן מיפסיל אפי' לדברים שאינן דיני נפשות, דלאחר שנתבאר דבכל גוונא הוא פסול לענין דיני נפשות, מעתה שפיר אפשר לומר שהוא דין מיוחד שנאמר בפרשת הוראת ב"ד בשגגה דלא מחייבו ב"ד בהבאת פהע"ד ש"צ אלא בזמן שהיתה הוראת סנהדרין הראויין לדון דיני נפשות וכדילפינן לה במתני' שם מעדה העדה האמורה בדיני נפשות יעוי"ש, וכן כתב הרמב"ם פי"ג משגגות הל' א', ומנין שעד שיהיו כולן ראויין להוראה שנאמר וכו' ולהלן הוא אומר ושפטו העדה מה עדה האמורה בדיני נפשות כולן ראויין להוראה, אף עדה האמורה בשגגה זו עד שיהיו כולן ראויין להוראה, ועי' פיהמ"ש להרמב"ם שם שכתב וז"ל: וזקן שלא ראה בנים אינו כשר לדיני נפשות לפי שהוא אכזרי וכו' עכ"ל. הרי שכתב „שאינו כשר בדיני נפשות" לחודא וא"כ מ"מ אינו ראוי להוראת איסור והיתר, אלא בע"כ כמוש"כ דבעינן לענין הוראת ב"ד סנהדרין הראויין נמי לדון דיני נפשות, והוא גזיה"כ ותנאי בהוראת ב"ד דלא מחייבי קרבן עד שיהיו ראויין להורות אף די"נ, וכבר נאמרו עוד כמה תנאים אחרים שהן מיוחדין רק לענין הוראת ב"ד, עי' רמב"ם בהקדמה לפיהמ"ש הוריות שם, (ועי' מש"כ לעיל) (ויל"ע בשאר הדברים דבעינן סנהדרין ע"א כגון לענין זקן ממרא והעמדת מלך וכ"ג וכו', עי' רמב"ם ס"ה מסנהדרין הל' א', וס"א מהל' מלכים הל' ג' ופ"ד מהל' כלי המקדש הל' ט"ו יעוי"ש). אי בעי' בהו נמי שיהיו ראויין לדון אף בדי"נ בגוונא שנתמנו ואח"כ נזדקנו וכו'), אבל בשאר דוכתי' שפיר אפשר דאף דאין מושיבין אותו בסנהדרין, מ"מ אם נתמנה ואח"כ נזדקן איכא למימר דאין מורידין אותו ויכול לדון דברים שאין נוגעין לדיני נפשות, וכמו שנתבאר.

ולפי"ז עוד יותר מזה הי' אפשר לומר, דאפי' אם נימא דבשאר דוכתי' כגון

גבי שור הנסקל ובמסית מושיבין אותו אף לכתחילה בסנהדרין, דלא כמוש"כ לעיל, והא דתניא אין מושיבין היינו דוקא לדון דיני נפשות, מ"מ מיפסלו לענין דינא דהוראת בי"ד בשגגה, ופטורין מקרבן, דבעי' לגבי חיובא דפהע"ד ש"צ דוקא סנהדרין הראויין נמי לדון די'נ, וכיון דזקן מיפסיל בכל גוונא לדיני נפשות, אינו ראוי להוראה מיקררי לענין הוראת בי"ד בשגגה, והרווחנו בזה ליישב הא דמשמע מלשון הגמ' בסנהדרין שם, וחילופיהן במסית, דמשמע מזה דבמסית מושיבין אותן אפי' לכתחילה, וכן כתב הרמב"ם פי"א שם הל' ה' ומושיבין בדינו זקן וסריס ומי שאין לו בנים כדי שלא ירחמו עליו, שהאכזריות על אלו שמטין את העם אחרי ההבל רחמים הוא בעולם וכו' עיי"ש, והיינו שמצוה להושיב בדינו כל אלו שהאכזריות מצוי בהן, וכ"כ חזון-ראיש (ב"ב סנהדרין) סי' כ"א ס"ק א' שכתב וז"ל: ואמנם בר"מ כו' ומושיבין בדינו זקן וכו' כדי שלא ירחמו וכו' משמע דמושיבין דוקא זקן, וכ"מ בגמ' מדלא קאמר וכולן אין נוהגין במסית כדאמר ל"ו ב' בשור הנסקל והיינו שדינו כדיני ממונות, אלא אמר וחילופיהן במסית וכו', עיי"ש. וא"כ לכאורה שמעינן מינה דליתא הך מש"כ דאין מושיבין בסנהדרין אלא דוקא הראויין לדון כל דיני התורה, דהרי הכא במסית מושיבין לכתחילה כל הנך, זקן וכו', שהן פסולין לדיני נפשות, אלמא דלא בעי' ראויין לכל הדברים, אלא דלמאי דהן כשירין מושיבין אותן אפי' לכתחילה, אף שהן פסולין לשאר דברים, וא"כ תיקשי מהך מתני' דהוריות, דמ"ט פסולין הן להוראת בי"ד, ובע"כ כמוש"כ דאף אם נאמר דבשאר דוכתי' מכשרינן להו אפי' להושיבין לכתחילה, מ"מ לענין הוראת בי"ד גזיה"כ הוא דבעי' דוקא ראויין לדון אף דיני נפשות כמוש"כ.

אמנם ממה שהק' רבינו יונה הנ"ל מוכחא מילתא דאין מושיבין בשום מקום לסנהדרין אלא הראויין לכל הדברים, כמוש"כ לעיל, וא"כ באמת תקשי אמאי מושיבין בדינו של מסית זקן וכו', ואולי לפי שיטתו נצטרך לידחוקיה ולאוקמה בגוונא דכבר הי' בסנהדרין ולאח"ז נזדקן דבכה"ג מושיבין אותו בדינו של מסית. (אך צ"ע דהרי הוא עצמו כתב שם וז"ל: וזה הסריס האמור בברייתא, סריס חמה הוא, שאם הוא סריס אדם ממום בך נפקא עכ"ל, וא"כ בע"כ שמעולם לא ישב בסנהדרין, אך י"ל שלאן דוקא סריס חמה קאמר אלא ה"ה סריס בידי שמים שהוא ג"כ אינו מום, וכמוש"כ המנחת חינוך שם, ולא אתי אלא לאפוקי סריס בידי אדם שהוא בעל מום ממש, וא"כ שפיר משכחת שכבר ישב בסנהדרין ורק לאח"ז נסתרס בידי שמים, וצ"ע). ואולי אפשר נמי למימר דהוא גזיה"כ בדין המסית שיושיבו בדינו זקן וסריס וכו', כיון דסוף סוף אינו פסול בעצמותו ועיקרו לסנהדרין, ופסלותו אינה אלא לענין דיני נפשות גרידא, אלא דאין מושיבין אותו לשאר דינא, הוא רק משום דבעינן שיהי' ראוי להורות בכל הדברים, אולם בדין המסית דגזיה"כ הוא דבעינן בדינו אכזריים כדי שלא ירחמו עליו, מושיבין אותו אפי' לכתחילה מהך גזיה"כ גופא, ועדיין צ"ע בזה.

והנה בעיקר קושית רבינו יונה ז"ל, יראה לן ליישב בגוונא אחריתא, והוא דהנה כתב הרמב"ם ס"ד מסנהדרין תל' ח', ויש להן למנות כל מי שירצו לדברים יחידים, והוא שיהי' ראוי לכל הדברים, כיצד חכם מופלא שראוי להורות לכל התורה כולה יש לבי"ד לסמוך אותו וליתן לו רשות לדון ולא להורות באיסור והיתר, או יתנו לו רשות באיסור והיתר ולא לדון דיני ממונות וכו', וכן כל כיוצא בהן, ובתל' ט'

שם כתב וכן יש לסומכין ליתן רשות עד זמן ולומר לנסמך יש לך רשות לדון או להורות עד שיבא הנשיא לכאן או כל זמן שאין עתה עמנו במדינה וכן כל כיוצא בזה, ושם בהל' י' כתב חכם מופלא שהוא סומא בעינו אחת אע"פ שהוא ראוי לדיני ממונות, אין סומכין לדיני ממונות מפני שאינו ראוי לכל הדברים, וכן כל כיוצא בזה, עכ"ל. והוא מירושלמי פ"ק דחגיגה, כמוש"כ הלח"מ שם. ונראה, דהא דבעינן לענין סמיכה שיהי' ראוי לכל הדברים, הוא דוקא לענין סמיכה שאינו לזמן קבוע דהיינו שיהי' סמוך לכל ימי חייו, אבל לענין סמיכה לזמן שכתב הר"מ בהל' ט' שאפשר לסמוך לחכם רק עד זמן פלוני, אפשר דלא בעינן גבי' שיהי' ראוי לכל הדברים, והיינו שמדוייק בלשון הר"מ דבהל' ח' וי' כתב שאין לסמוך לדברים יחידים עד שיהי' ראוי לכל הדברים, אבל בהל' ט' דאיירי לענין סמיכה לזמן, לא כתב הר"מ שאין לסמוך לזמן עד שיהי' ראוי לכל הדברים, והיינו כמוש"כ דלסומכו להיות דין קבוע שפיר בעינן שיהי' ראוי לכל הדברים, אבל לסומכו רק לזמן בדרך ארעי, ולא להיות דין קבוע, אפשר נמי לסומכו אפי' אם אינו ראוי לכל הדברים.

ובזה נראה ליישב תמיהת המנחת חינוך מצוה תצ"א, אהא שכתב הרמב"ם שם פ"ב הל' ט', בי"ד של שלשה וכו' הי' אחד מהן ממזר אפי' שלשתן ממזרים הרי אלו כשירין לדון, וכן אם הי' אחד מהם סומא באחת מעיניו כשר משא"כ בסנהדרין, וכן כתב פי"א שם הל' י"א הכל כשירים לדון דיני ממונות אפי' גר הוא שתהי' אמו מישראל, וגר דן את חבירו גר אע"פ שאין אמו מישראל, וכן הממזר והסומא באחת מעיניו כשר לדון דיני ממונות, אבל לדיני נפשות אין דנין אותן אלא כהנים ליום וישראלים המשיאין לכהונה ולא יהי' אפי' אחד מהן סומא אפי' באחת מעיניו כמו שבארנו, עכ"ל. ומדברי הר"מ משמע דבכל דיני ממונות דסגי בג', כשירין הני, ואפי' לדיני קנסות דבעינן סמוכין, וכדאוקמה רבא למתני' דאיירי בדיני קנסות יעויי"ש בגמ', ותמה המנ"ח, דלפי מה שפסק הרמב"ם דאין סומכין אפי' לדברים יחידים עד שיהי' ראוי לכל הדברים ומש"ה כתב דחכם מופלא שהוא סומא באחת מעיניו אע"פ שהוא ראוי לד"מ, מ"מ אין סומכין אותו לד"מ מפני שאינו ראוי לכל הדברים וכן כל כיוצא בזה, וא"כ כיון דקנסות בעינן לכר"ע, סמוכין, איך אפשר דממזר וכיוצא בזה כשירין לדון דיני קנסות הא אינן ראויין לכל הדברים והרי פסולין הן לדון דיני נפשות, ואי אפשר לסומכו, והללו דפסולין לד"מ האין כשירין לד"מ. וסיים בדבריו דצ"ע גדול בדברים אלה, יעויי"ש, ועי' קצוה"ח סי' ז' ואור שמח שם, יעויי"ש היטב.

אמנם לפי דברינו אתי שפיר, דהן אמת לפי שיטת הרמב"ם דאין לסמוך אפי' לדבר אחד עד שיהא ראוי לכל הדברים, אבל זה דוקא לענין סמיכה עולמית להיות דין קבוע בעירו, אכן לענין סמיכה באופן זמני להיות דין ארעי, כדי למלאות מקום אחד מן הדיינים שהוצרך לצאת לדרך וכיוצא בזה, שפיר אפשר לסומכו לזמן אף שאינו ראוי לכל הדברים, וא"כ משכחת לי' שפיר שממזר וגר וכל הפסולין לדיני נפשות, יוכשרו לדון דיני ממונות ואפי' בדיני קנסות, דאף שאי אפשר לסומכן למנותן לדיינים קבועים, מ"מ הרי אפשר לסומכן לזמן ולמנותן דיינים ארעיים. ובכי האי גוונא כשירין הן לדון אפי' דיני קנסות, דהרי בההיא שעתא סמוכין גמורין הן, ומתני' דר"פ אד"מ דקתני התם הכל כשירין לדון דיני ממונות, ואין הכל כשירין לדון די"מ ואמרי בגמ' שם ל"ו ב' הכל לאתויי ממזר

וגר עי"ש, היינו דגר וממזר בעצמותן כשירין הן לדון דיני ממנות, אלא דלא משכחת לה בבי"ד קבוע שהרי אינן סמוכין, לפי שאינן ראויין לכל הדברים שהרי פסולין הן לדי"נ, אבל מ"מ שפיר משכחת לה בבי"ד שאינו קבוע אלא ארעי וזמני, והללו אף שפסולין לדי"נ, מ"מ לסומכן באופן זמני אפשר, דלסמיכה לזמן לא בעי ראויין לכל הדברים, והיינו דאוקמה רבא שם ל"ב ב' למתני דאיירי בדיני קנסות ומיושבת בזה היטב שיטת הרמב"ם, ויש להאריך בזה אך אכ"מ. (ויל"ע, בסמוך עד זמן פלוני ועבר הזמן ההוא, אם יצטרך סמיכה אחרת כשירצו למנותו שוב, וכן אם יש לאותו סמוך לזמן, רשות לסמוך אחרים, ואת"ל דיכול לסמוך אחרים, אם דוקא יכול לסומכן רק עד לזמן פלוני שהוא סמוך, או שיכול לסומכן אפי' לעולם, כיון דבהיא שעתא סמוך גמור הוא*).

ולפי"ז נראה דאף לענין דינא דידן אפשר לומר כן, דהן אמנם אפשר דאין ממנין בסנהדרין אלא מי שראוי לכל הדברים, כמוש"כ לעיל, וזקן וסריס וכו' מכיון שפסולין הן לדון בדיני נפשות, משום כך אין ממנין אותן בסנהדרין אף לשאר דינא שאינו נוגע לדיני נפשות. מ"מ נראה דזה דוקא לענין למנותן כאחד מסנהדרין הקבועים תמיד, אבל לענין למנותן בדרך ארעי ולחדא שעתא למלא-מקום אחד מן הסנהדרין הקבועים שהוצרך לצאת לדרך וכיוצא בהן, בזה, נראה דבכה"ג אפשר נמי למנות זקן וסריס וכו' אף שאינן ראויין לדון דיני נפשות, וכשירין הן לדון שאר דינא מחוץ מדיני נפשות, וא"כ שפיר משכחת לה, הא דזקן וסריס ומי שאין לו בנים כשירין הן לדון בדין שור הנסקל ובדינו של מסית, והיינו בכה"ג שהוצרך אחד מהסנהדרין לצאת לדרך וכדומה, דאז אפשר באופן זמני וארעי למנות אפי' זקן וסריס וכו', ואז כשירין הן לדון דין שור הנסקל והמסית, וביאור הדברים, דלפימ"ש דזקן וסריס אינו פסולת בעצם החפצא דסנהדרין, אלא דהפסלות הוא לענין דיני נפשות גרידא דבענין והצילו העדה, והני אכזריים נינהו.

(* הגה"ה — אולם בעיקר הדבר שכתבנו בדעת הרמב"ם שם הל' ט' שאפשר לסמוך חכם לזמן, הערני כבוד מו"ח הגאון האמיתי, מוהר"ר בנימין רבינוביץ שליט"א דאפשר דאין כוונת הר"מ שם לענין סמיכה לזמן, אלא כוונתו לענין ליתן רשות להנסמך לדון ולהורות רק עד זמן פלוני אבל הסמיכה דידי' היא באמת סמיכה עולמית, וסמיכה לזמן ליתא בכלל, וא"כ הדר קושי' המנחת חינוך לדוכתי' וכל מש"כ בזה ליתא, אכן מדברי הירושלמי פ"ק דחגיגה הל' ח' שהוא המקור לדברי הר"מ הנ"ל מוכח לכאורה כדברינו, שהרי כלל הני תרי דינא בחד לישנא, מהו למנות זקנים לדברים יחידים וכו', מהו למנות זקנים לימים וכו', והאבעי' הא' מהו זקנים לדברים יחידים בודאי דקאי לענין סמיכה לדבר אחד (יעו"ש). וברמב"ם שם הל' ח' י' והאבעי' הב' מהו למנות זקנים לימים בע"כ צ"ל דמיירי נמי לענין סמיכה לימים ובע"כ דגם דברי הרמב"ם מיירי לענין סמיכה לזמן, וגם דכל דברי הר"מ שם בדין שלפני ושל אחרי דין זה מיירי לענין סמיכה וא"כ הלכה זו מיירי נמי לענין סמיכה ולא לענין נתינת רשות גרידא, וכל נתינת רשות האמור שם ברמב"ם כוונתו לענין סמיכה, וכך היא הסמיכה — שסומכין אותו ואומרים לו הרי את סמוך ויש לך רשות לדון אפי' דיני קנסות. עיי"ש הל' ב'. ויש לעיין עוד בזה ולע"ע הדבר צריך תלמוד].

והא דאין ממנין אותן לשאר דינא שאינן די"נ, הוא משום סיבה צדדית, דלענין מינוי בסנהדרין באופן קבוע בעי' שיהא ראוי לכל הדברים, אבל לענין מינוי לזמן או לחדא דינא, שפיר אפשר למנותן אף שאינן ראויין לכל דיני התורה. ולפי הנ"ל ממילא מיושב נמי קושית המנ"ח שם, הובא לעיל, שהק' כיון דבמסית נמי צריך ב"ד סמוך, איך משכחת שיוכשר לדון אותו סריס, שאינן ראוי לכל הדברים, יעוי"ש שתירץ דמיירי דלאחר שנסמך נעשה סריס. ע"ש. אכן לפי"מ שבארנו נחא דמשכחת לי, אם אפי' הי' סריס מעיקרא עוד לפני הסמיכה, ואפי"ה אפשר לסומכו לחדא שעתא ולהאי דינא לחד יושיבו אותו בסנהדרין דבכה"ג לא בעי' ראוי לכל התורה כולה כמו שנתבאר, (ובלא"ה יל"ע אם בעינן לגבי סמיכה ראוי לכל הדברים, והיינו בכל דיני נפשות, או אפשר דסגי אם הוא ראוי לאחד מדיני נפשות כגון לדין המסית. אף שהוא פסול לשאר דיני נפשות מ"מ שפיר מיקרי ראוי לכל הדברים).

ויסוד הדברים שאפשר לחלק בין מינוי לסנהדרין באופן קבוע ותמידי, לבין מינוי לסנהדרין באופן זמני ואינו קבוע, כבר מצאנו לאחד מן הראשונים, עי' חידושי הר"ן לסנהדרין ל"ו ב' ד"ה חד לאתויי גר וכו'. בשם הר"ר דוד ז"ל. וכבר הובא לעיל קצת, יעוי"ש שכתב וז"ל: אבל הר"ר דוד ז"ל לקח לו דרך אחרת לפי שיטתו של רש"י ז"ל. ואמר דכי אמרי' גר דן את חבריו גר היינו למנותו, דיין קבוע" בדיני ממונות על הגרים, וכי אמרי' בגמ' דגר כשר לדיני ממונות של בני ישראל היינו דוקא, באקראי" ובדיעבד ואם דן דינו דין, אבל למנותו, דיין קבוע" לא, משום דבעי מקרב אחיך עכ"ל. יעוי"ש היטב. הן אמנם שלא נכניס עצמנו לדון בעיקר דבריו שם שצריכין הן ביאור בפני עצמו ואכ"מ, אבל מ"מ עיקר ויסוד הדבר למדנו מדבריו ז"ל, שחלוק הוא דין מינוי ל"דיין קבוע" לבין דין מינוי ל"דיין שאינן קבוע", ומעתה אפשר נמי לחלק בנידון דידן דלא בעי' ראוי לכל הדברים אלא דוקא במינוי לדיין קבוע, אבל במינוי לדיין שאינן קבוע אפשר דלא בעי' ראוי לכל הדברים כמוש"כ. ועי' שער יוסף להרב חידא ז"ל למס' הוריות ג' ב' ד"ה א"ר יונתן וכו'. ועי' חזון איש הוריות סי' י"ד ס"ק י"ח.

אולם כל זה שאמרנו שאפשר להושיב בסנהדרין באופן ארעי אפי' מי שאינן ראוי לכל הדברים, היינו דוקא במי שאינן פסול לסנהדרין בעיקרו ובעצמותו, כגון זקן וסריס שפסלותו הוא לדיני נפשות גרידא, והא דאין מושיבין אותן בסנהדרין הוא רק משום דבעי' ראויין לכה"ד, ומשום כך חלקנו בזה דוקא לענין מינוי קבוע, אבל במינוי לזמן וארעי לא בעינן כולי' האי, אבל במי שפסלותו הוא בעיקר ועצם החפצא דסנהדרין, כגון גר וממזר, בודאי דאין מושיבין אותן בסנהדרין אפי' באופן ארעי, כיון דהני אינן ראויין בעיקרן להמנות במנין הסנהדרין, ואפי' לו יצויר שידונו בסנהדרין דבר שהיו כשירין לדונו אף הן ביחידי ולא מדין סנהדרין, וכגון הוראה דגם יחיד מותר להורות, ובודאי דגם גר וממזר יכולין להורות בדיני איסור והיתר, מ"מ אם הן באין לדון בהאי דינא דאיר"ה מדין סנהדרין כגון בהוראת ב"ד בשגגה דבעי' סנהדרין ע"א בודאי דמיפסלי הני כדמפורש במתני' דהוריות שם. ואפי' אם ימונו אותן בדרך ארעי נמי יפסלו, כיון דפסלותו הוא שאינן ראויים בעצם להמנות בסנהדרין. (אמנם לפי"ו יש לעיין טובא במש"כ הר"ן בשם הר"ר דוד ז"ל הנ"ל יעוי"ש). שו"מ שכן כתב להביא החזון איש בהוריות סי' י"ד ס"ק י"ח וז"ל:

ונראה די ש להם רשות לב"ד הממונה להושיב יחידים אחרים וכו' כשחסרו שלא באו הממונים, ונראה דגם היחידים האלו שמושיבין להוראה אחת יש להם דין סנהדרין וצריכין להיות שלמים בכל התנאים הצריכים לסנהדרין, שהרי נתמנו לשעה ומה לי מינוי לשעה מ"ל מינוי לעולם, עכ"ל. ואף שמדבריו לכאורה משמע שאין כל הבדל בין מינוי לשעה לבין מינוי לעולם ובתרווייהו בעי' כל החנאים הצריכין לסנהדרין ואף זקן וסריס יפסלו אפי' במינוי לשעה, מ"מ לענ"ד נראה שדוקא בהני שעיקר פסולתן הוא בהחפצא בסנהדרין בכגון אלו אין לחלק בין מינוי לזמן לבין מינוי לעולם. כמוש"ב, אבל בהנך שאין פסולתן בהחפצא בסנהדרין כגון זקן וסריס וכו', אלא שאי אפשר למנותן בסנהדרין מטעם אחר לגמרי משום דבעי' שיהיו ראויין לכל הדברים, בהני אפשר שפיר לחלק בין מינוי לעולם לבין מינוי לזמן, וכמו שבארנו.

אמנם לפי"ז לכאורה הי' יוצא דין מחודש דלענין הוראת ב"ד בשגגה דמבואר במתני' דהוריות שם שאם הי' אחד מהן זקן וכו' אין הוראתן הוראה ופטורין מקרבן פהע"ד, היינו דוקא דנתמנה מינוי עולמית בסנהדרין דאין מינויו מינוי דהרי למינוי לעולם הוא פסול לכן הוא דמיפטרי ב"ד מהבאת קרבן, אבל אם נתמנה האי זקן רק לזמן או להאי דינא לחד שפיר הויא הוראתן הוראה ומיחייבו ב"ד בהכאת קרבן. אכן נראה דזה אינו, דהרי נתבאר לעיל דלענין הוראת ב"ד בשגגה איכא גזיה"כ מיוחד דבעינן סנהדרין הראויין לדון דיני נפשות. עיי"ש. א"כ בודאי כיון דזקן וכו' פסולין לדיני נפשות אפי' באופן ארעי, פסולין הן נמי לענין הוראת ב"ד בשגגה, ופטורין ב"ד מהבאת קרבן אפי' אם נתמנו אלו רק לשעה או להאי דינא לחוד.

(ט) היוצא מדברינו דהא דזקן וסריס ומי שאין לו בנים דכשרין לדון בדין שור הנסקל וכן בדינו של מסית, איכא לפרושי בתרי גוונא. (א) דאיירי שנתמנה בסנהדרין באופן קבוע, כשהיו עדיין בכשרותן, ולאחר שכבר ישבו בסנהדרין אירע בהן פסול, כגון שנזדקן או שנסתרס או שמתו בניה, דבכה"ג אף שמסלקין אותן מלדון בדיני נפשות, מ"מ אין מסלקין אותן לגמרי מסנהדרין, אלא דכשירין הן עדיין לדון במנין הסנהדרין בדין שאינו נוגע לדיני נפשות ממש, כגון שור הנסקל והמסית כמוש"נ לעיל. (ב) דאפשר להושיבן בסנהדרין באופן שאינו קבוע אלא עד זמן פלוני, או להאי דינא לחד דשוהנ"ס והמסית ובכה"ג לא בעי' שיהיו ראויין לכל הדברים, כמוש"נ. ומ"מ לענין הוראת ב"ד בשגגה ליתא להני תרווייהו, ובכל גוונא מיפסלו, בין באופן קבוע ובין זמני, ובין שנפסל לפני הושבתן בסנהדרין, ובין שישבו בסנהדרין ולאח"ז נפסלו, ופטורין ב"ד מהבאת קרבן פהע"ד ש"צ דאין הוראתן הוראה כמו שנתבאר בדברינו.

ומעתה נראה ליישב קצת (אף שהוא דחוק) דברי הרשב"א בתשובותיו ח"ו סי' קצ"א, שהובא בתחילת דברינו, שנסתפק שם השואל בהא דאין מושיבין זקן בסנהדרין, אם דוקא אין מושיבין לכתחילה, אבל אם הושיבוהו קודם שנזדקן ולאח"ז נזדקן אין מעבירין אותו, או דלמא אפי' ישב קודם שנזדקן ונזדקן, מעבירין אותו, ותמהנו בזה כיון דהוא פסול אפי' בדיעבד לדון דיני נפשות, מה לי נפסל קודם שנתמנה, ומה לי נפסל לאחר שנתמנה, ובדאי שמסלקין אותו אפי' נזדקן

לאחר שישב בסנהדרין, וכמו דאם נתמנה בסנהדרין ולאח"ז נסתמא עינו או שנפל בו מום דמסתבר פשוט שיסלקו אותו, וא"כ מ"ש זקן, ומתוך כך רצינו להוכיח דזקן אינו פסול בדיעבד לסנהדרין, ורק דלכתחילה הוא דאין מושיבין אותו, אבל בדיעבד אם כבר נפסק הדין על פיו, דינו דין, יעוי"ש, אולם לאחר שהוכחנו דזקן וסריס וכו' פסולין ממש אפי' בדיעבד בדיני נפשות הדרא קושיא לדוכתי, אולם לפי"ד הנ"ל נראה בדוחק לומר, דאין הכי נמי שפשוט הוא שאפי' נזדקן לאחר שישב בסנהדרין מסלקין אותו מלדון דיני נפשות, ובוזה לא הסתפק כלל אף השואל שם, אלא דספיקו הוא, במה שכתבנו דאין מושיבין זקן בסנהדרין לאו דוקא לענין נפשות גרידא, אלא אפי' לשאר דינא נמי אין מושיבין אותו, משום דאינו ראוי לדון בכל דיני התורה, ולהיות מנוי סנהדרין בעי' ראוי לכה"ד, ומ"מ כתבנו דאם הי' מנוי מכבר בסנהדרין בהיותו בכשרותו ורק לאח"ז נזדקן דאפשר שאין מסלקין אותו אלא מלדון דיני נפשות לחודא, אבל שאר דינא שאין נוגעין לנפשות ממש אין מסלקין אותו מלדון בהן, כיון דסוף סוף אין פסלותו מעיקרו בעצם החפצא דסנהדרין כמוש"כ, והשתא אפשר דבוזה הוא שנסתפק השואל שם, אם הא דתני' „דאין מושיבין בסנהדרין זקן, אם דוקא אין מושיבין לכתחילה“, ר"ל, אם הא דאין מושיבין אותו בסנהדרין אפי' לשאר דינא שאינן די"נ, אם הוא דוקא לכתחילה שבשעת המינוי הוא כבר זקן, משום דבעינן שיהי' ראוי לדון בכל הדברים, וכיון שהוא פסול לדי"נ ממילא אין מושיבין אותו אף לשאר דברים, אבל אם הושיבוהו קודם שנזדקן ונזדקן, אין מעבירין אותו, ר"ל, דאין מעבירין אותו מכל וכל מסנהדרין, ואף שנפסל מיהא לדון בדי"נ, מ"מ כיון דבעצמותו ובעיקרו אינו פסול לדון בשאר דינא שאין נוגעין לדי"נ, אין מעבירין אותו מלדון בהני דינא, ואין מסלקין אותו אלא מלדון דיני נפשות גרידא, „או דילמא אפי' ישב קודם שנזדקן ונזדקן מעבירין אותו“, רצה לומר, או דילמא דכמו שאין ממנין בסנהדרין אלא דוקא מי שראוי לכל הדברים, הרי נמי אפי' הי' מנוי מכבר בסנהדרין בהיותו בכשרותו ולאח"ז נפסל מאחד הדברים, ג"כ מסלקין אותו מלדון אף בהני דינא שלא נפסל לדון בהן, והך דינא דבעי' בסנהדרין ראוי לכל הדברים, אינו רק דין ב"המינוי לסנהדרין" שבשעת המינוי צריך שיהי' ראוי לכה"ד אלא דהוא דין ב"הסנהדרין גופא", שאין ראוי להיות במנין הסנהדרין אלא מי שראוי בכה"ד, ואף אם נתמנה בשעה שהי' ראוי לכה"ד מ"מ כיון דעתה אינו ראוי לכה"ד מתבטל מינוי שם חלות המינוי ומסלקין אותו לגמרי מהסנהדרין אף מלדון שאר דברים שבעצם הי' כשר לדון בהן, והיינו ספיקת השואל.

והשיבו הרשב"א ז"ל נראה לי ככל שהוא תלוי בסבה כל שישנה הרבה ענין נגרר אחר הסבה, וסיבת הזקנה האכזריות ולפיכך אין מושיבין אותו אחר שנזדקן בדין של סנהדרין שהרי נתחדשה לו הסבה הגורמת וכן נראה (לכאורה, כן הוא הגי' בשו"ת הרשב"א כ"ו שהביא השבות יעקב או"ח סי' כ"ט) מלשון רש"י ז"ל שכתב זקן שכבר שכת צער גידול בגים ואינו רחמני וסריס נמי אעפ"י שנסתרס עכשיו מסלקין אותו כך נראה לי, עכ"ל. ביאור הדברים שרצה לומר, שאף שנתמנה בסנהדרין בכשרותו ואח"כ נזדקן או נסתרס מעבירין אותו מסנהדרין לגמרי אפי' מלדון דברים שראוי הוא בעצם לדון בהן אף עתה, כיון דהוא פסול לדון די"נ אינו ראוי לכה"ד מיקרי, ואינו ראוי להיות עתה במנין הסנהדרין ובטל חלות

המינוי ומסלקין אותו מלדון כל דין ודין דבעי סנהדרין אף שאינו דיני נפשות. והוסיף הרשב"א ז"ל להסביר טעמא דמילתא דבטל ממנו חלות המינוי, דכל דבר התלוי בסבה כל שישנה הסבה הענין נגדר אחרי הסבה, והסבה שהזקן או הסריס פסול, הוא משום אכזריות, ולכן אף אם נתמנה בהיותו בכשרותו לסנהדרין ולאח"כ נזדקן או נסתרס, מסלקין אותו לגמרי מסנהדרין ובטל ממנו חלות המינוי כיון שנתחדשה לו עתה הסבה דהיינו האכזריות שהוא שינוי בגופו ובעצמותו והיה כאישתני גברא, ומשום כך בטל ממנו שם חלות המינוי הקודם ומסלקין אותו מסנהדרין אפי' משאר דינא שהי' ראוי לדון בהן אף עתה. וכמו שבארנו בדברי השואל. [והסריס שכתב הרשב"א ז"ל נראה דמיירי או סריס חמה, או סריס בידי שמים שאינו מום ממש, כמוש"כ רבינו יונה, והמנ"ח הנ"ל. ועוד דאם הוא סריס בידי אדם והוא בעל מום ממש א"כ הא הוה פסלות בעצם דינא דסנהדרין, ובמידי דהוא פסלות בגופא דסנהדרין ליכא ליספוקי כלל אם מסלקין אותו אם לא, ובזה לא נסתפק אף השואל שם דודאי שמסלקין אותו לגמרי כמו שנתבאר].

ופליגי בזה רבינו יונה והרשב"א ז"ל. דרבינו יונה ס"ל דכיון דזקן אינו פסולת אלא לדיני נפשות גרידא, אבל בהחפצא בסנהדרין מעיקר הדין הוא כשר גמור, והא דאין מושיבין אותו בסנהדרין אפי' לדינא שאינו די"נ הוא מטעמא אחרינא דבעי' שיהא ראוי לכה"ד, וקסבר דהוא רק דינא בהלכות, מינוי לסנהדרין, ומשו"ה אם נתמנה בכשרותו ואח"כ נזדקן שפיר יכול לדון בדברים שאינן דיני נפשות, ואין מסלקין אותו אלא מלדון די"נ גרידא, אבל דעת הרשב"א אינו כן. דס"ל דהא דבעי' ראוי לכה"ד אינו דין ב"מעשה המינוי" גרידא אלא דהוא דין אף "בעצם הסנהדרין גופא" שאינו ראוי להיות מסנהדרין אלא מי שראוי לכל הדברים, משו"ה, אף אם נזדקן אח"כ מסלקין אותו מלדון כלל, בדברים הצריכין סנהדרין אפי' שאינן דיני נפשות. כמושנ"ת. ופלוגתייהו, הוא, בהני תרי פירושא שפירשנו בדינא דזקן כשר לדון בדין שור הנסקל והמסית, דמקושת רבי' יונה דאיך משכחת לי' שיוכשר זקן לדון בדין שוה"ג, הרי מוכח דלא ס"ל הך חילוקא שכתבנו לחלק בין "מינוי קבוע" לבין "מינוי לשעה", אלא דס"ל דאפי' במינוי לשעה נמי בעי' שיהא ראוי לכל הדברים, ומשו"ה הוכרח לפרש דאיירי שישב מכבר בסנהדרין בכשרותו, ולאח"כ הוא נזדקן, דבכה"ג אין מסלקין אותו מלדון דיני נפשות גרידא, אבל משאר דברים אין מסלקין אותו ושפיר מיכשר לדון בדין שור הנסקל והמסית (ועי' לעיל דבדין המסית אפשר דאפי' לכתחילה נמי מושיבין זקן וסריס בדינו מגזיה"כ. יעוי"ש). אבל הרשב"א דס"ל דאפי' אם נתמנה בסנהדרין בכשרותו ואח"כ נזדקן מסלקין אותו לגמרי מסנהדרין אפי' לדון בדברים שאינן דיני נפשות, א"כ לדידי' יקשה איך משכחת לה להך דינא דמבואר בגמ' דזקן כשר לדון בדין שור הנסקל והמסית? ובע"כ יצטרך לפרש כפירושינו הב' די' לחלק בין "מינוי קבוע" לבין "מינוי לזמן" וא"כ משכחת לה שפיר שיוכשר זקן וסריס לדון בסנהדרין בדין שוה"ג והמסית, בכה"ג שמושיבין אותו בסנהדרין לחדא שעתא או להאי דינא לחוד, דלמינוי לשעה לא בעי' שיהי' ראוי לכל הדברים, וכמו שבארנו.

י. והגה בשו"ת שבות יעקב ח"א או"ח סי' כ"ט אחרי שהביא דברי הרשב"א הנ"ל כתב וז"ל: ומצאתי ראוי ברורה לדעת הרשב"א מהא דאיתא ברמב"ם בפ"ב

מהל' סנהדרין (ה"ו) כשם שב"ד מנוקין בצדק כך צריכין להיות מנוקין מכל מומי הגוף, ובגמ' פ' מצות חליצה (יבמות ק"א א') גרסינן ורבי יהודה הדיוטות מנ"ל נפקיה לי' מלעיני, דאמר מר פרט לסומים. ומדאיצטריך לעיני למעוטי סומים ש"מ דאפי' הדיוטות, דאי סלקא דעתך סנהדרין בעי' למה למעוטי סומין. מדתני רב יוסף נפקא, דתני רב יוסף כשם שב"ד מנוקין בצדק כך ב"ד מנוקים מכל מום שנאמר כולך יפה רעיתי ומום אין בך, ואידך ההוא לעיני מאי עביד לי', ההוא לכדרבא הוא דאתא, דאמר רבא צריכי דייני למחזי רוקא דקא נפיק מפומא דיבמה. ע"כ. ואם איתא דאם כבר נתמנה לסנהדרין אין מעבירין אותו, א"כ מאי קאמר הש"ס דאי ס"ד סנהדרין בעינן ל"ל לעיני למעוטי סומין וכו', הא אכתי איצטריך היכא דכבר נתמנה לאחד מסנהדרין ואח"כ נעשה סומא דאין מעבירין אותו, ואיצטריך לעיני שפסול לחליצה, אלא ודאי משום דס"ל להש"ס דכל שנולד בו סיבה בגופו שפסלו לסנהדרין מעבירין אותו ומושיבין אחר תחתיו. עכ"ל. הנראה מדבריו שדעתו בדברי הרשב"א כפשטותו, שהספק הי' שאפי' לאותו דבר שהוא פסול לדון הסתפק נמי אם חל הפסלות לאחר שנתמנה בסנהדרין אם כשר הוא לאותו דבר אם לאו. ומשום כך הביא ראי' ברורה מהך דיבמות דמוכח התם לענין סומא שהוא פסול לסנהדרין, שאף לאחר שנתמנה בסנהדרין נסתמא עינו נמי מסלקין אותו. אולם לדעתן הדבר צ"ע טובא, דמאי שייך להסתפק בזה, ופשוט הוא מצד הסברא דלאותו דבר שנפסל לדון, אין שייך לחלק בין שנפסל קודם שנתמנה לבין נפסל לאחר שנתמנה, ובדאי דמוכח נמי מהך דיבמות שסומא פסול אף שנסתמא לאחר שכבר נתמנה בסנהדרין. ובע"כ דהספק שבהרשב"א הוא דק בזקן שאינו פסול בעיקרו בסנהדרין, אלא שהוא פסול לדון דיני נפשות גרידא, וזה נמי ברור שאפי' נזדקן לאחר שישב בסנהדרין נמי פסול לדון די"נ, אלא מכיון שדינא הוא שאין ממנין אותו אפי' לשאר דברים שאינן די"נ, אף שבעצם הוא כשר לדון בהן, משום דבעי' שיהי' ראוי לכה"ד כמוש"כ, בהא יש להסתפק אם לאחר שכבר נתמנה בכשרותו בסנהדרין ורק לאח"ז נזדקן אם מסלקין אותו מלדון אפי' שאר דברים שאינן די"נ, או דאין מסלקין אותו אלא מלדון דיני נפשות גרידא, וכמוש"ב. ולזה אין שום ראי' מהך גמ' דיבמות הנ"ל, דהרי סומא הוא פסול בעצם החפצא דסנהדרין, ולכל מילי דבעינן סנהדרין הוא פסול, וא"כ בודאי אם אפי' דלאחר שנתמנה בסנהדרין נסתמא, נמי הוא פסול לכל מילי דבעינן סנהדרין, וא"כ אין סתירה כלל מכאן למש"כ בכונת רבינו יונה ז"ל.

ועיין להרב חיד"א ז"ל בס' שער יוסף הוריות ד' ב'. שכתב וז"ל: וראיתי בספר מעיל שמואל בהגהות הר"מ ז"ל פ"ב מהל' סנהדרין שכתב: נסתפקתי אם הפליג בזקנה או נסתרס בעודו בסנהדרין אם מוציאין אותם, או דוקא כשהוא זקן או סריס אין מניחין, עכ"ל. ודבריו צ"ע כמו שתמהנו מדברי הרשב"א ז"ל, ובע"כ נצטרך לדחוק עצמנו ולפרש דבריו כמו שפירשנו דברי הרשב"א ז"ל. דסמיקו הוא אם מסלקין אותו מלדון דיני נפשות גרידא, אבל לדון בשאר דברים הרי הוא בסנהדרין כמו שהי' קודם, או דילמא דמסלקין אותו לגמרי אפי' לדון שאר דברים. (עיין לעיל), עוד כתב שם החיד"א, וז"ל: וכן אני בעניותי מסתפק דמה דקי"ל דצריך שיהיו בסנהדרין מנוקין מכל מום אם נולד מום באחד מסנהדרין בעודו בסנהדרין, אי אפוקי מפקינן לי' אי לא, עכ"ל. ודבריו תמוהין הן בעיני דהרי מום

הוא בודאי פסלות בכל דיני סנהדרין, ומה לי נפסל קודם ומה לי נפסל אח"כ, הא מ"מ פסול הוא וודאי דאפוקי מפקינן ליה, ועוד, דהרי כבר הביא השב"י הנ"ל ראי ברורה מש"ס דיבמות דסומא נפסל אפי' אם נסתמא לאחר שהי' בסנהדרין, ופסלות דסומא בעינו אחת היינו משום מום וילפי' ליה ממה שנאמר ומום אין בך, ומאי שייך להסתפק בזה, וצע"ג. תו הביא ראי' שם לספקת המעיל שמואל מדברי רבינו יונה הנ"ל ומרש"י הוריות ד' ב' הובא לעיל, ע"ש דסבירא להו דאם נודקן אפי' לאחר שכבר נתמנה בסנהדרין מסלקין אותו, ואמנם לפי המבואר לעיל, אדרבה מדברי רבינו יונה מוכח איפכא דאין מסלקין אותו אלא מלדון די"ג גרידא, ובדעת רש"י ז"ל אין ראי' מכרחת להדיא האיך דעתו נוטה אם לדעת רבי' יונה אם לדעת רשב"א, וזה לספיקת המעיל שמואל לענין זקן, אבל לספיקת החיד"א לענין אם נעשה בע"מ בודאי דמוכח מדברי רש"י ורבי' יונה דמסלקין אותו, דלתרוויהו למה שהוא פסול לפני התמנותו הוא פסול נמי לאחר שנתמנה כמבואר בדבריהם ז"ל, וא"כ תמוהין נמי דבריו שכתב להלן שם ז"ל: ומיהו מה שנסתפקתי אנכי עפר בנולד מום באחד מסנהדרין אי מסלקין אותו, אכתי מספקין לי דאע"ג דאשכחן דוקן ואין לו בנים ומסלקין אותו, אפשר לחלק דדוקא בזקן ואין לו בנים שטעם דאין ראויין לסנהדרין הוא מטעם שהן אכזרים, אמטו להכי הן בעדנו יושב לכסא שופט צדק מסלקין ליה דהוא דבר הנוגע למשפט שהוא אכזרי ולא ירחם על ישראל, ואולם באית ביה מומא דטעמא הוי לכבוד ולתפארת אפשר דאף אם נולד בו מום אין מסלקין אותו, עכ"ל. אמנם לענ"ד אין כל הבדל בזה מכיון דסוף סוף מאיזה טעם שיהי' הוא פסול מיהא לכל מילי דבעי' סנהדרין, והרי אפי' בדיעבד אם יושיבו בע"מ בסנהדרין נמי אין דינו דין, וא"כ אף אם נולד בו מום לאחר שישב בסנהדרין נמי מפקינן ליה כיון שהוא פסול לדון בסנהדרין כל דינא שבעולם בודאי שמסלקין אותו, והראי' שהביא מדברי רש"י ורבינו יונה היא ראי' גמורה אף לדין בע"מ, וגם שכבר הוכיח השבות יעקב הנ"ל מהגמ' יבמות דבע"מ פסול בכל גווני.

ומה שהוכיח שם דאם נולד בו מום בעודו בסנהדרין שאין מסלקין אותו, מסוגיית הש"ס דסנהדרין שם, דפריך הא ט' הוו ומשני הא איכא אחריתא דתני אין מושיבין בסנהדרין זקן וכו', ואמאי לא קאמר הא איכא אחריתי דתני רב יוסף כשם שב"ד מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום, והרי כתבו התוס' שם והרמב"ם פ"ב דסנהדרין דבע"מ פסול לדיני נפשות וכשר לדיני ממונות וא"כ הא הוה עשרה דברים, ואי אמרת בשלמא דאם נולד מום באחד מסנהדרין לא מסלקין ליה, אמטו להכי אינו מחשבון עשרה, דכמו דאין הכל כשירין וכ"ג חדא היא, ה"ג בכלל כ"ג הוא כיון דסנהדרין בעו נקיים מכל מום, אלא אי אמרת דמסלקין אותו אפי' נולד לו מום לאחר שנתמנה, א"כ לאו חדא היא כמוש"כ רבינו יונה ז"ל, דכל אלו הכלולים באין הכל כשרין, לא ישבו מעולם בסנהדרין, אבל בע"מ משכחת שישב קודם שנולד בו מום, ונתחדש לו דין דמסלקין אותו, משא"כ בגר וממזר, וכמוש"כ ר"י לגבי זקן, ואם נפשך לומר דהש"ס חדא מיניהו נקט, מ"מ קשה דהוה ליה למימר לר' אבהו אחד עשר דברים יש בין ד"נ לד"מ, דהרי זקן ומום לא חד טעמא נינהו וכל אחד יש לו טעם בפני עצמו, ומדלא קאמר הכי אפשר להוכיח דדינא הוא דאירע מום באחד מסנהדרין אין מסלקין אותו, ומשו"ה לא חשבי

אחר עשר דבכלל כ"ג הוא עכת"ד יעויי"ש. אכן לדעתן נראה ודאי דאי משום הא לא אירי כלל, דהרי ר' אבהו קאמר עשרה דברים יש בין ד"מ לדי"ג וכולן אין נוהגין בשור הנסקל, והרי דא ברירא לך דבעל מום פסול לדון אף בדין שור הנסקל, דהרי הוא פסול לסנהדרין ובשור הנסקל בעינן סנהדרין, וא"כ האיך אפשר שיהי' בע"מ בין העשרה דברים או מי"א דברים, הא בע"מ נוהג אף בשור הנסקל, וכמוש"כ לעיל לתרץ בזה קושי' המרכבת משנה יעויי"ש, וכיון דנסתלקה ראיתו, א"כ הדר דינא דודאי אם נפל בו מום או נסתמא אפי' לאחר שנתמנה בסנהדרין מסלקין אותו, וכדפשוט מצד הסברא, ומוכח נמי להביא מהש"ס דיבמות ק"ב א' כמבואר לעיל.

אמנם גם אחר כתבנו כ"ז לא נחה דעתנו בזה ולא נכתבו הדברים כאן אלא מההשקפה ראשונה שלא בעיון כל הצורך. ואי"ה נתחורר ונשנה פרק זה בעזר השם וישועתו.

פעיה"ק ירושלים ת"ו יום ד' ט"ו בשבט תשי"ח.